

NORDEN HAR NOE Å BIDRA MED

Norden har noe å bidra med

Nord 2004:3

ISBN 92-893-1020-0

© 2004 Nordisk Ministerråd, København

Grafisk projektledelse og design: Kjell Olsson – NMR/PUB

Foto: Beate Nøsterud

Oversættere: Erik Skyum Nielsen og Camilla Frostell

Repro og tryk: Akaprint A/S, Århus 2004

Oplag: 8.000

Papir: Miljøvenligt papir som opfylder kravene i den nordiske miljøsvanemærkeordning.

Printed in Denmark

Redaktion: Gunvor Mikkelsen, lektor på Tårnby Gymnasium, Danmark og Torkil Sørensen, Informationsafdelingen i Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd

I redaktionsgruppen, der har bidraget til de faktuelle afsnit:

Erik Geber, undervisningsråd, Utdanningsstyrelsen, Finland, Guðlaug Guðmundsdóttir, lærer i ungdomsuddannelserne, Island, Ingrid Yrvin, redaktør, Læringssenteret, Norge og Jan Wickléus, lektor i samhällskunskap, Torsbergsgymnasiet i Bollnäs, Sverige samt Klaus Munch Haagensen, Sofia Pitt Boserup og Sigrún Stefánsdóttir, Informationsafdelingen

Redaktionen er afsluttet april 2004

Norden har noe å bidra med er også udkommet i en finsk og en islandsk udgave:

Nord 2003:4 Pohjolaalla on paljon annettavaa ISBN 92-893-1023-5

Nord 2003:5 Norðurlönd hafa ýmislegt fram að færa ISBN 92-893-1022-7

Publikationer fra Nordisk Ministerråd og Nordisk Råd kan bestilles fra vores salgsagenter – www.norden.org/agenter

Flere publikationer på www.norden.org/publikationer

INNEHÅLL

Forord 7

I NORDISK IDENTITET OG RESTEN AF VERDEN 10

II AKTUEL NORDISK LITTERATUR 18

Jan Kjærstad: *Umuligheden av å være tilskuer* 20

Henrik Nordbrandt: *Vanetænkning og utopi* 25

Einar Már Guðmundsson: *Midten befinder sig under dine fodsåler* 32

Eva Ström: *Fyra dikter* 41

Kari Hotakainen: *Ur Löpgravsvägen* 44

III SAMARBEJDE I DET NORDLIGE EUROPA 52

Norden och det utvidgade EU 55

Fyra perspektiv på Nordens närområden i öst 59

At overkomme det umulige 63

Reis i Norden! 66

Norden i tal 67

Få mere at vide om Norden 68

noord

FORORD

Inden for det nordiske samarbejde er det til debat hvordan Norden som helhed inklusive Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd skal forholde sig til de forandringer der finder sted i Europa.

Europakortet har forandret sig. Det gjorde det faktisk allerede umiddelbart efter Berlinmurens fald i 1989 og Sovjetunionens efterfølgende sammenbrud. Først nu er Europa for alvor ved at finde sig til rette under de nye forhold. I 2004 blev 10 ud af 13 ansøgerlande optaget som nye medlemmer af EU. Det politiske Europakort er ændret, og stormagten Rusland er blevet ny nabo til EU. Udsigterne til et mere forenet Europa har sat skub i diskussionen hos såvel tilhængere som modstandere af EU om skabelsen af en eventuel ny europæisk identitet.

Det må vi alt sammen forholde os til. Hvad betyder forandringerne i verden, og især i Europa, for Norden og for det nordiske samarbejde? Og hvordan kan den nordiske dagsorden bidrage til den europæiske dagsorden? Findes der en nordisk identitet? – Og i givet fald, hvordan er den forenelig med en måske kommende europæisk identitet?

Tanken med denne bog er at skabe et udgangspunkt for diskussion i undervisningen i gymnasiet og andre ungdomsuddannelser om de udfordringer som det nye Europa betyder for Norden og det nordiske samarbejde.

De nordiske lande har samarbejdet officielt i over 50 år. Det har blandt andet banet vejen for

et fælles nordisk arbejdsmarked, en fælles pasunion og en række fælles sociale ordninger med formål at sikre nordiske medborgere som opholder sig i et andet nordisk land, samme rettigheder som de har i deres eget land. Beskyttelse af miljøet har været en anden vigtig nordisk mærkesag og er det fortsat. For eksempel har de nordiske forbrugere kunnet støtte sig til »den grønne svane« som garantimærke for miljøvenlige produkter. Derudover er samarbejdet en naturlig ramme for en udveksling af erfaringer på næsten alle tænkelige områder.

Norden har noe å bidra med er ligeså meget et spørgsmål som et ønske om at de fælles værdier vi har kæmpet for i Norden såsom velfærd, trykthed og ligestilling, ikke skal gå tabt i en større europæisk integration og udvikling. Det overordnede formål med bogen er at inddrage unge i diskussionerne om Norden og forholdet til Europa. Det er nutidens unge der i fremtiden skal føre det internationale samarbejde videre.

Hensigten med den måde bogen er bygget op er dels historisk at belyse hvorfor der overhovedet findes noget der hedder Norden, dels at pege frem og undersøge betingelserne for fremtidens nordiske samarbejde. *Identitet* er et nøgleord for bogens litterære bidrag.

Den første del af *Norden har noe å bidra med* gør læseren bekendt med »den nordiske model« og problematiserer statistiske oplysninger om de nordiske samfund, befolkninger og sprog.

Anden del består af skønlitterære tekster af forfattere fra Norge, Island, Danmark, Sverige og Finland – fem vindere af Nordisk Råds Litteraturpris. Forfatterne bidrager med tekster som belyser deres egne personlige oplevelser af identitet i hver deres hjemland, i Norden, i Europa. De meninger som i den forbindelse kommer til udtryk er forfatternes helt egne. Forfatternes bidrag er altså ikke udtryk for en officiel nordisk holdning eller stillingtagen til de emner som tages op her i bogen, men skal læses som anledning til debat.

Tredje del af *Norden har noe å bidra med* giver faktuelle oplysninger om Norden i det nye Europa. Teksterne er produceret i et tæt sam-

arbejde mellem folk indenfor det nordiske samarbejde og folk med kontakt til elever og undervisere på gymnasier og videregående uddannelser.

Bogen i undervisningen

På et praktisk plan kan materialet anvendes både i modersmålsundervisning og i samfundskundskab, men også til projektarbejde og tværfagligt samarbejde. Bogen kan også være relevant i fag som historie og geografi.

Inden for det nordiske samarbejde betragtes norsk, dansk og svensk som ligestillede sprog. Det vil sige at vi i det nordiske samarbejde ikke

oversætter mellem disse sprog. Vi har anvendt samme model i bogen, som desuden udkommer på islandsk og finsk i sin helhed.

Til allersidst har vi indsat nogle tips om hvor man kan hente flere oplysninger om Norden og samarbejdet i det nordlige Europa. I tilknytning til bogen findes en sektion på vores hjemmeside www.norden.org med flere links og tips til underviseren om hvordan materialet kan bruges i undervisningen.

Billederne i bogen er taget af den norske fotograf Karin Beate Nøsterud og blev oprindeligt taget til brug i Nordisk Råds og Nordisk Ministerråds årsberetning i 2003. Men en del af billederne blev slet ikke brugt til formålet. Da billederne skildrer mennesker og steder i de

nordiske lande og de alle fortæller en historie eller måske får én til at trække på smilebåndene, så synes vi, at de skulle bruges her.

Rigtig god læselyst!

NORDISK IDENTITET OG RESTEN AF VERDEN

Hvorfor findes der noget der hedder Norden? Har vi en nordisk identitet? Hvis vi har en fælles nordisk identitet og hvis vi gerne vil fortsætte med at samarbejde fremover, hvad er det så for nogle odds vi er oppe mod? Det er nogle af de spørgsmål vi gerne vil lægge op til diskussion af.

De nordiske lande har meget til fælles, og gennem århundreder er de nordiske samfund langsomt blevet bygget op så de ligner hinanden og på mange måder adskiller sig fra de øvrige lande i Europa og resten af verden i øvrigt. Man bruger ofte begrebet »den nordiske model« som betegnelse for det samfundssystem der findes i de nordiske lande. Den fælles historie, sprogfællesskabet og den fælles kulturarv er også en del af fundamentet for den nordiske identitet og dermed det nordiske samarbejde.

Samarbejdet mellem de nordiske lande er formaliseret gennem Helsingforsaftalen og de strukturer og institutioner man har bygget op til at håndtere samarbejdet. Undersøgelser foretaget i begyndelsen af 1990'erne har vist at nordboerne, i hvert fald dengang, opfattede det »nordiske« som noget positivt og gerne ville have et dybere samarbejde både når det gælder arbejdet indenfor Norden men også i relationerne til resten af verden. Samarbejdet har altså en folkelig forankring.

Nordisk identitet og nordisk samarbejde har nogle helt andre betingelser både for at bestå og for at udvikle sig nu end da det formelle samarbejde blev igangsat tilbage i 1952 med

dannelsen af Nordisk Råd. Den øgede globalisering har en betydelig indflydelse på livsmønstre, kultur og den måde vi opfører os på. Globaliseringen betyder en meget tættere kontakt mellem lande og mennesker. Det bunder i en hurtigt voksende international handel, integrationen i Europa, store fremskridt indenfor højteknologien – især kommunikationsteknologien – og en øget, både frivillig og ufrivillig, trafik af mennesker over landegrænser. Denne udvikling gælder selvfølgelig ikke kun de nordiske lande, men også resten af jordkloden.

Fokus på den nordiske identitet eller samhörighed giver grundlag for en diskussion af hvordan forudsætningerne og betingelserne for de nordiske velfærdsstater og det nordiske samarbejde ændrer sig netop i disse år. Hvordan har det nordiske samarbejde udviklet sig over tiden? Hvad er den »nordiske model«? Hvordan går det med de nordiske sprog? Og hvordan indgår Norden i internationalt samarbejde.

Den nordiske model

Fællestrækkene imellem de nordiske lande afspejler sig ikke mindst i måden vi har valgt at indrette vores samfund på. Generelt dækker benævnelsen den nordiske model over de stats- og samfundsformer der er skabt i de nordiske lande gennem de sidste lidt over 100 år. Kendetegnene er:

- rodfæstede, parlamentariske demokratier
- højt udviklede velfærdsstater
- stor økonomisk, politisk og kulturel åbenhed over for omverdenen
- et betydeligt samarbejde
- en demokratisk udvikling baseret på en omfattende folkelig deltagelse både lokalt og nationalt med stærke bonde- og arbejderbevægelser
- en politisk kultur præget af fredelig konfliktløsning.

Ofte benyttes termen den nordiske model om selve velfærdsstatens udformning hvor hovedprincipperne er at alle borgere, uanset hvilken social status de har, har ret til at modtage velfærdsydelser. Ydelserne finansieres hovedsageligt over skatten og landene har en stor offentlig sektor når man sammenligner med andre lande i Europa. De nordiske lande er derudover kendetegnet ved at kvinderne har en meget høj erhvervsfrekvens – cirka 8 ud af 10 kvinder i Norden er på arbejdsmarkedet.

Drivkraften i udviklingen af de nordiske landes velfærdsstater forbindes ofte med de stærke arbejderbevægelser, men der har samtidig været en bred enighed mellem de store politiske partier om centrale politiske reformer.

Det er et faktum at de nordiske lande, som for øvrigt store dele af Europa, i de kommende årtier vil opleve en demografisk udvikling hvor

NORDISK	1397–1521	Kalmarunionen – de nordiske lande samles af Dronning Margrethe I i en union.
SAMARBEJDE	1521–	Efter Kalmarunionens sammenbrud følger mange krige mellem på den ene side det <i>vestnordiske</i> monarki, med dansk monark, som bestod af Danmark og Norge (med herredømme over Island, Færøerne og Grønland) og på den anden side det <i>østnordiske</i> monarki med svensk monark dækkende Sverige og Finland.
GENNEM		
TIDEN	1809	Finland underlægges Rusland
	1815–1905	Union mellem Norge og Sverige
Historisk har Norden samarbejdet i mange århundreder og det er ganske vanskeligt at fastslå, hvornår det nordiske samarbejde egentlig begyndte.	1873–1914	Nordisk postunion og møntunion
	1905	Norge bliver selvstændigt
	1917	Finland bliver selvstændigt
	1944	Island bliver selvstændigt
	1952	Nordisk Råd grundlægges
	1954	Nordisk pasunion
	1962	Helsingforsaftalen om styrkelse af det nordiske samarbejde indgås
	1971	Nordisk Ministerråd grundlægges

færre skal forsørge flere. Det er derfor et udvidt synspunkt at selve grundlaget for de nordiske velfærdsstater er truet. Ikke blot vil skattegrundlaget mindskes hvis der er færre i arbejde, der vil også være færre til at tage sig af de ældre og syge og i øvrigt servicere dem der er i arbejde, for eksempel med daginstitutionspladser.

Der er forskellige løsningsmodeller til det ovenstående scenario. I første omgang kan der gøres en indsats for at udnytte al den arbejdskraft man har mere effektivt. For det andet kan man tænke sig at alle må arbejde længere tid. Her tænkes både på flere arbejdstimer i løbet af ugen, men også på en udskydelse af det tidspunkt hvor man går på pension. For det tredje kan man tænke sig en aktiv indsats for at øge indvandringen af arbejdskraft.

Måske skal alle løsningsmodeller i brug for at vi kan beholde det samfund vi har i dag?

Andre kulturers påvirkning

Som tidligere nævnt betyder globaliseringen en øget kommunikation mellem lande og mennesker. Det er ikke blot os der påvirkes når vi rejser ud enten som turister eller i kraft af vores arbejde, men der kommer også folk til de nor-

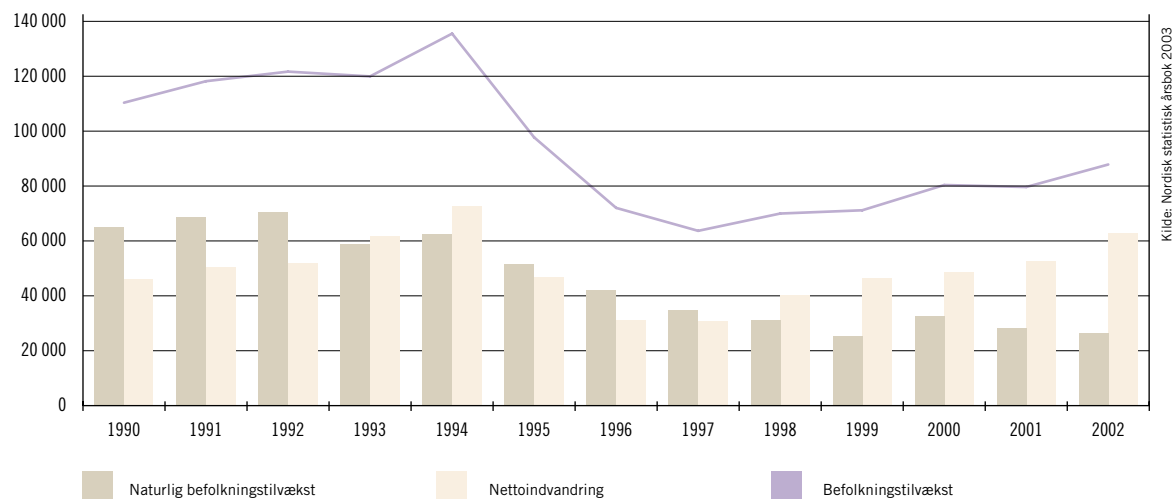
diske lande fra hele verden og påvirker os. Nogle kommer frivilligt for at finde arbejde, andre mere nødtvungent som flygtninge.

Alle de nordiske lande har gennem de seneste 10-15 år oplevet øget indvandring om end i forskellig grad. Der er nemlig store forskelle på indvandrings- og integrationspolitikken i Norden, uanset at behovet for arbejdskraft blandt andet gennem immigration synes aktuelt i alle de nordiske lande. Nettoindvandringen, det vil sige indvandringen minus udvandringen, er nu den faktor der bidrager mest til at befolkningen stadig øges i de nordiske lande. Den naturlige befolkningsforøgelse som groft sagt består i at der fødes flere end der dør, er mindsket betragteligt op gennem 1990'erne.

En stor del af indvandringen til de nordiske lande består af nordboer der vender hjem fra et andet nordisk land, hvor de har været bosat i kortere eller længere tid takket være det frie nordiske arbejdsmarked og de liberale regler.

Indvandringen består også af udlændinge der i kortere eller længere tid tager ophold i et af de nordiske lande. Disse udlændinge kan igen deles op i dem der kommer fra resten af Europa, USA, Canada og andre udviklede lande som vi ynder at sammenligne os med, og de som kommer fra mindre udviklede lande.

Figur 1. Befolkningsforandringer i de nordiske lande.

Det beror således på hvad det er vi vil måle, når vi ser på statistikken over indvandringen. Vil vi bare måle hvor mange udlændinge der rejser ind i de nordiske lande? Eller er det snarere hvor mange indvandrere der kommer fra de mindre udviklede lande? Eller noget helt tredje?

Hvis man vil se på hvor mange udlændinge der er i de nordiske lande, begynder vanskelighederne straks at melde sig. Hvad med dem der har fået et nordisk statsborgerskab, er de stadig udlændinge? Hvis de er udlændinge, hvor mange generationer tilbage er man så udlænding eller indvandrer? Første generation, anden generation, tredje generation? Og igen har det måske noget at gøre med hvem man egentlig betragter som udlænding når man skal se på hvor mange der egentlig er.

Hvis vi går ud fra at de der ikke har et nordisk statsborgerskab, i hvert fald må betragtes som udlændinge, så ser billedet ud som følger. Finland har med cirka 2,0 procent ikke-statsborgere den laveste andel, mens Sverige ligger i toppen af de nordiske lande med 5,3 procent ikke-statsborgere. Danmark følger lige efter med 4,9 procent ikke-statsborgere.

De fleste nordiske lande har også oplevet en øget udvandring gennem de seneste år, men der er som tidligere nævnt totalt set overskud på

migrationskontoen. Cirka 35 procent af udvandringen går til et andet nordisk land.

Sprogfællesskab – ideal eller virkelighed

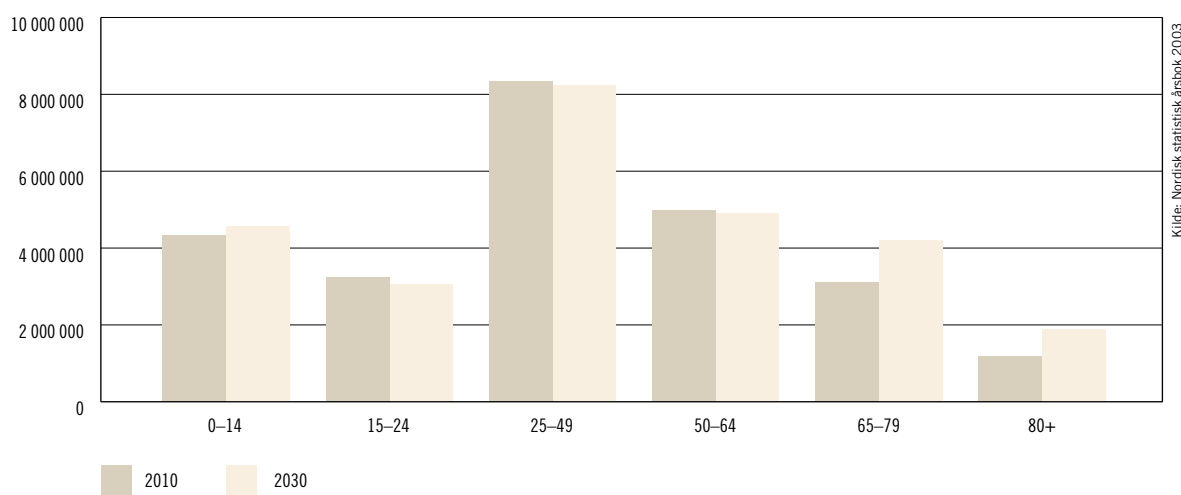
Findes der et nordisk sprogfællesskab? I givet fald er det så en del af den nordiske identitet? Er det en vigtig del? Er engelsk ved at få overtaget?

Det der kaldes det nordiske sprogfællesskab eller nabosprogsforståelsen i Norden er noget ret specielt. Det betyder nemlig at man kan tale enten dansk, norsk eller svensk og blive forstået af de der taler de to andre sprog. Dermed kan mere end trefjerdedele af den nordiske befolkning faktisk tale deres modersmål når de er sammen og regne med at blive forstået.

Men virkeligheden er, når det kommer til stykket, ikke helt så fuldkommen som idealet. Der er forskellige forhold man bør være opmærksom på når man taler om den indbyrdes forståelse af de nordiske sprog.

Tæt ved en fjerdedel af den nordiske befolkning har et andet modersmål end dansk, norsk eller svensk. Mange finner forstår ikke svensk til trods for at svensk er et officielt sprog i Finland, og endnu mindre dansk og norsk. I en undersøgelse af sprogforståelsen ved nordiske møder

Figur 2. Aldersstrukturen i de nordiske lande i 2010 og 2030

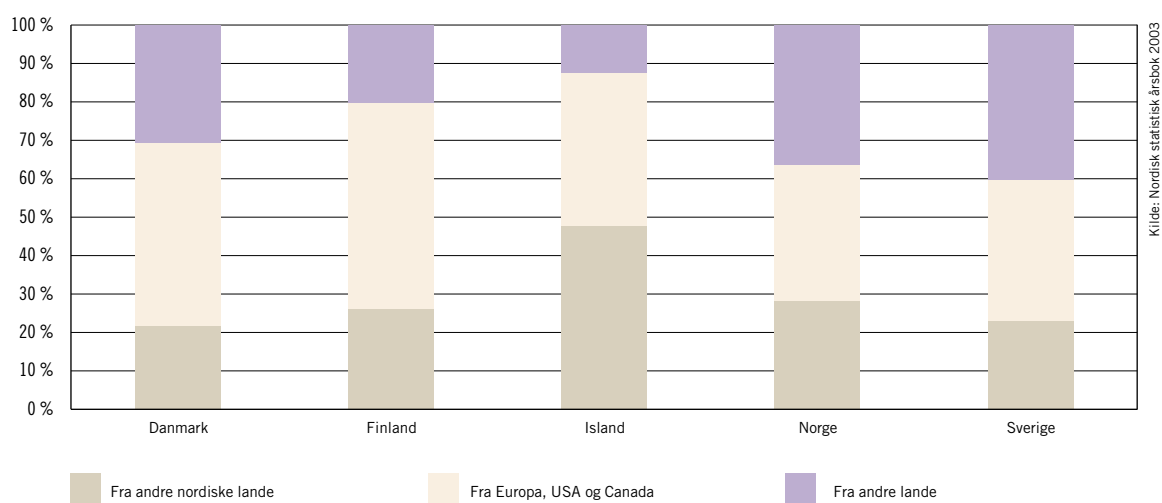
angav kun fem procent af de adspurgte finner at de forstod talt dansk godt, hvorimod 84 procent sagde at de forstod dansk dårligt.

For færinger, grønlændere og islændinge er dansk ofte det sprog der giver adgang til resten af Norden, men det betyder ikke at de så automatisk også forstår norsk og svensk. Og til trods for at dansk indgår i den islandske undervisning, er der mange islændinge der har vanskeligt ved at forstå talt dansk. Mellem danskere, nordmænd og svensker kan det være vanskeligt at forstå dialekter på et andet sprog end sit modersmål. Nordisk Kulturfond startede i

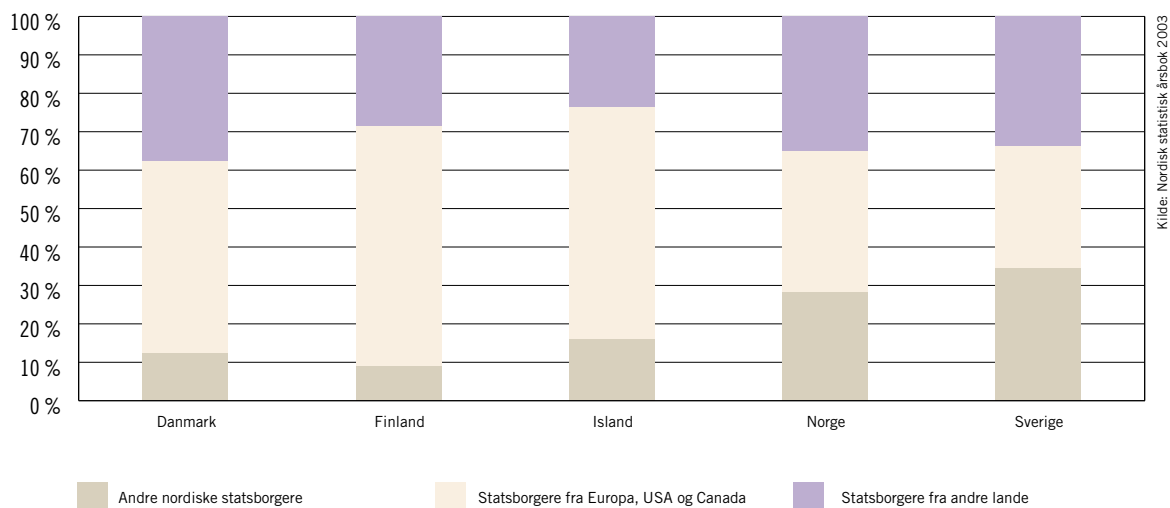
2001 et forskningsprojekt som undersøger hvor godt 16-19-årige skandinaver forstår hinandens sprog. De første resultater er indløbet, og de viser at nordmænd generelt er bedst til at forstå deres nabosprog mens danskerne er dårligst. Nordmændene forstår talt svensk bedre end dansk, og svenskerne forstår norsk bedre end dansk. Det gør altså det talte dansk til det sprog der volder de største forståelsesvanskeligheder i Norden.

Når det nu i praksis er så vanskeligt at forstå hinanden her i Norden, hvorfor så ikke bare bruge engelsk? Hvorfor skal man overhovedet

Figur 3. Indvandring til de nordiske lande 2002 (Norge: 2001)

Figur 4. Ikke-statsborgere i de nordiske lande 2003

De tre skandinaviske sprog dansk, norsk (bokmål) og svensk er nært beslægtede sprog, og de som taler et af dem forstår i en vis udstrækning de andre. Men alle de tre sprog har i tillæg mange dialekter, som kan være vanskelige at forstå selv for indbyggerne indenfor landenes egne grænser.

Færøsk og islandsk er også beslægtede med de tre skandinaviske sprog og de der taler færøsk og islandsk, forstår delvist hinanden. Færøsk, islandsk og middelalder norsk tilhører de såkaldte vestskandinaviske sprog, mens dansk og svensk tilhører de østskandinaviske sprog. Svensk tales foruden i Sverige også på Åland og langs nogle kystregioner i Finland. Både dansk og færøsk er begge officielle sprog på Færøerne og det samme gør sig gældende på Grønland for dansk og grønlandsk eller rettere inuit. Inuit (grønlandsk) er et sprog helt anderledes end de øvrige nordiske sprog og nærmere beslægtet med de sprog, der tales i det nordøstlige Canada, end med de andre nordiske sprog.

Finsk tilhører også en helt anden sprogfamilie end de andre nordiske sprog nemlig den finsk-ugriske sprogstamme – den sprogstamme som estisk og ungarsk også tilhører.

Samerne, der bor i både Finland, Norge, Sverige og Rusland, har deres helt eget sprog, som tales af cirka $\frac{2}{3}$ af de tilsammen omtrent 70.000 samer. Visse forskere anser samisk, der for øvrigt består af en række forskellige sproggrupper, for at være beslægtet med finsk. Personer, der taler finsk, forstår dog ikke umiddelbart samisk.

forsøge at forstå skandinavisk? Det er slet ikke så usædvanligt at nordboer fra forskellige lande der taler sammen, giver op og vælger at slå over i engelsk.

Men der findes grunde til at man bør overveje at holde sig til skandinavisk. Nordisk Sprogråd nævner i deres skrift *Att förstå varandra i Norden* følgende grunde:

- Kun få nordboer behersker engelsk så godt at de kan udtrykke sig frit og utvunget – selvom de måske selv tror noget andet.
- Man behøver langt færre kundskaber for at forstå et beslægtet nabosprog end man behøver for at tale et helt fremmed sprog.
- De nordiske sprog er stadig de mest velegnede til at beskrive nordiske forhold.
- De nordiske sprogfællesskab er et stærkt symbol for nordisk samhørighed, især når man bevæger sig udenfor Norden.

Spørgsmålet er om engelsk er en reel trussel mod det nordiske sprogfællesskab eller ej? Vil man fremover fortsat kunne tale sit skandinaviske modersmål og forvente at blive forstået i Norden? Mange sprogforskere er overbeviste om, at der fortsat vil blive kommunikeret på

»nordisk« i Norden, fordi »den sproglige produktionsside« så at sige er gratis. Det vil sige at det er omkostningsfrit for afsenderen at tale sit eget sprog. Det er således kun modtageren der skal »have antennerne ude«.

Norden og internationalt samarbejde

Både af historiske og geopolitiske årsager har de nordiske lande valgt at samarbejde med resten af verden på forskellige måder både politisk, økonomisk og sikkerhedsmæssigt. Fremover vil den politiske dagsorden i de nordiske lande og især samarbejdet med nabolandene omkring Østersøen bære præg af EU-udvidelsen i 2004 hvor de baltiske lande og Polen blev optaget i det formelle europæiske samarbejde.

De nordiske landes forhold til EU er ret forskelligt. Danmark, Finland og Sverige er medlemmer af EU, mens både Island og Norge har valgt at deltage i EU's indre marked gennem EØS-aftalen. Færøerne og Grønland har valgt at stå helt uden for EU, men har fået særlige ordninger der giver dem adgang til EU's marked samt visse EU-programmer. Endast Finland har inført Euron. Åland er med i EU, men dets stilling reguleres i en protokol i tilslutning til

EU-medlemmer fra 2004 markeret med gult. I mørkegrå nye kandidatlande. Rumænien og Bulgarien kommer nok først med 2007. Tyrkiets medlemskab er usikkert.

© European Community, 2004

Finlands aftale med EU. Åland er for eksempel ikke med i den europæiske toldunion.

Sikkerhedspolitik er der også stor variation i deltagelsen i det internationale samarbejde. Danmark, Norge og Island er medlemmer af NATO, mens både Sverige og Finland har valgt at holde sig ude af militære alliancer. Samtidig deltager disse to lande dog fuldt ud i EU's fredsbevarende militære samarbejde, mens Danmark på grund af et forbehold overfor EU's forsvarssamarbejde står udenfor. Åland er gennem internationale traktater både demilitariseret og neutralt. Trods de forskellige allianceforhold er de nordiske lande ofte ret enige om sikkerheds- og udenrigspolitik.

De nordiske lande lægger stor vægt på det internationale samarbejde – ikke mindst samarbejde om udviklingsbistand – samt forebyggende indsatser og bekæmpelse af krisesituationer rundt omkring i verden. Her finder der et omfattende uformelt samarbejde sted. Med knap en procent af bruttonationalindkomsten

(BNI) ligger de nordiske lande helt i top når det gælder om at yde ulandsbistand. De nordiske lande er nu begyndt at koordinere udviklingsbistanden til Afrika. Zambia bliver det første afrikanske land hvor de nordiske lande under dansk ledelse vil samordne indsatsen.

Det formelle nordiske samarbejde

Tanken om et nært politisk samarbejde mellem de nordiske lande dukkede for alvor op efter anden verdenskrig. I 1952 startede det formaliserede samarbejde mellem de nordiske parlamentarikere med Nordisk Råds oprettelse. I 1962 underskrev de nordiske lande Helsingforsaftalen der er den grundlæggende ramme for samarbejdet mellem de nordiske regeringer. I 1971 oprettede man Nordisk Ministerråd som er det formelle forum for samarbejdet mellem de nordiske regeringer.

I årene som fulgte efter at det formaliserede samarbejde var kommet i stand, gennemførte

NORDISK RÅD

Består af 87 medlemmer fordelt med 20 medlemmer fra hvert af parlamenterne i Danmark, Finland, Norge og Sverige og 7 fra Island. I de 20 i den danske delegation er inkluderet 2 medlemmer fra Færøerne og 2 medlemmer fra Grønland. I de 20 fra den finske delegation er på samme måde inkluderet 2 medlemmer fra Åland. Den politiske sammensætning af Rådet skal i videst mulig omfang afspejle den politiske sammensætning, der er i de enkelte landes parlamenter. Men i selve Rådet arbejder medlemmerne i partigrupper på tværs af landegrænserne. Nordisk Råds opgave er at tage initiativer og rådgive de nordiske ministre og at kontrollere om de nordiske regeringer lever op til beslutningerne om nordisk samarbejde. Nordisk Råd har en såkaldt session én gang om året hvor medlemmerne af Rådet mødes. Resten af året foregår arbejdet i forskellige udvalg meget lig det arbejde der foregår i de enkelte nordiske parlamenter. Præsidiet er Nordisk Råds ledelse, og det består af en præsident og tolv øvrige medlemmer. Præsidenten vælges for et år ad gangen og posten roterer mellem landene.

NORDISK MINISTERRÅD

Er egentlig ikke ét ministerråd men mange forskellige ministerråd, idet der findes ét ministerråd for hvert af de fagområder, hvor regeringerne samarbejder. I alt findes der cirka 20 forskellige ministerråd. Der findes også ministerråd der går på tværs af de nationale ministerier. For eksempel findes der et ministerråd for ministre med ansvar for forbrugerspørgsmål udover mere traditionelle ministerområder som kultur, uddannelse & forskning og miljø. Nordisk Ministerråd har til opgave at varetage samarbejdet mellem de nordiske regeringer og de styrende organer i de selvstyrende områder. Det er statsministrene der har det overordnede ansvar for Nordisk Ministerråd, men i praksis er ansvaret uddelegeret til de nordiske samarbejdsministre og den nordiske samarbejdskomité (NSK), som bistår samarbejdsministrene i deres arbejde. Formandskabet, som løber i et år ad gangen, roterer mellem de fem nordiske lande. En række fællesnordiske institutioner er en central del af det nordiske samarbejde.

de nordiske politikere en række reformer. Det gælder ophævelsen af paskontrollen ved de internordiske grænser i 1954, oprettelsen af det fælles nordiske arbejdsmarked i 1954 og i 1981 retten til at modtage samme sociale sikring som borgerne i det nordiske land man arbejder eller opholder sig. I de seneste år er der yderligere kommet aftaler på forskellige områder som pensionsordninger og beskatning. I 1992 blev der indgået en aftale om at man har ret til at søge optagelse på gymnasiale uddannelser i andre nordiske lande på samme vilkår som landenes egne borgere.

Samarbejdet dækker mange områder hvor der ikke nødvendigvis underskrives formelle aftaler, men som alligevel giver synlige resultater. Det gælder for eksempel de nordiske landes fælles officielle miljømærke – den grønne svane. I de seneste år har samarbejdet især fokuseret på miljø og bæredygtig udvikling, migration, integration, fjernelse af grænsehindringer i Norden, teknologisk udvikling og forskning.

Det nordiske samarbejde finansierer også omkring 30 institutioner. De udfører opgaver som fra et praktisk og økonomisk perspektiv gøres bedre nordisk end hvis hvert land skulle gøre det hver for sig. For eksempel *Nordisk Genbank* som bevarer og dokumenterer den genetiske variation i nordiske plantearter. Derudover finansierer det nordiske samarbejde cirka 1.500 større eller mindre projekter med vægt på miljø, uddannelse og forskning.

De nordiske lande har i de senere år også haft et intensivt samarbejde med nabolande og andre organisationer i regionen. I dag er en stor del af aktiviteterne således rettet mod naboerne i de baltiske lande, Nordvestrusland, de arktiske regioner og EU.

Det aktive samspil der finder sted mellem parlamentarikerne i Nordisk Råd og regeringerne i Nordisk Ministerråd, er unikt indenfor internationalt samarbejde.

II

AKTUEL NORDISK LITTERATUR

I det følgende præsenterer *Norden har noe at bidra med* aktuel nordisk litteratur: en norsk, en dansk, en islandsk, en svensk og en finsk forfatter der på forskellig vis skriver om at leve i Norden. Forfatterne er anerkendte kunstnere i deres hjemlande. Desuden er de alle modtagere af Nordisk Råds Litteraturpris.

Fire af bidragene er nyskrevne til *Norden har noe å bidra med*. Kari Hotakainens tekst er et uddrag af romanen *Juoksuhaudantie* (Löpsgravsvägen) for hvilken han er blevet tildelt Nordisk Råds Litteraturpris 2004.

Jan Kjærstad, Henrik Nordbrandt og Einar Már Guðmundsson har skrevet essays, Eva Ström digte. Teksterne giver læserne mulighed for at opleve nordisk sprog formuleret af nogle af Nordens fremmeste sprogbrugere – her medregnes også oversættere.

Teksterne kaster blandt andet lys over en række af de problemstillinger som *Norden har noe å bidra med* diskuterer – for eksempel Nordens rolle i det nye Europa og om måden vi har indrettet de nordiske velfærdsstater på.

Læs og tag stilling!

Nazis

NazisMEN

Umuligheten av å være tilskuer

Om å være norsk i Norden, i Europa, i verden

For en tid tilbake bodde jeg noen år i et afrikansk land. På grunn av distansen hjem så jeg plutselig en del betenkelige trekk ved min egen nasjon, trekk jeg før hadde vært blind for. Fra en stol under et jacarandatre i et krigsherjet og sulterammet Afrika ble jeg tvunget til å innse hvor lite vi brydde oss om andre; at Norges problem i forhold til verden, til Europa, til Norden, var illusjonen om at det gikk an å isolere seg. Som Peer Gynt har Norge altfor lenge levd etter mottoet «å være seg selv nok».

Fra min stol under jacarandatreet i et lutfattig afrikansk land kunne jeg ikke lenger lukke øynene for at jeg hadde vokst opp i kanskje det mest privilegerte og beskyttede hjørnet på Jorden. Som liten besøkte jeg ofte Norsk Folkemuseum i Oslo, og jeg husker hvordan jeg undret meg over disse små tømmerhusene med gress på taket og åpne ildsteder i stuen. Jeg fikk ikke inn i hodet at de fleste nordmenn bodde slik for 150 år siden. I historiens regatta lå Norge ved 1900-tallets begynnelse håpløst akterutseilt, som en råttan fembøring med møllspiste seil, men ved årtusenbøyen rundet vi plutselig i teten, som en luksusyacht i særklasse, med full tank og struttende av elektronikk.

Det er naturligvis flere årsaker til den raske veksten, men ingen kan benekte at vi også har hatt flaks, at vi har dratt nytte av en form for Golfstrøm-faktor. Goder flyter til oss selv langt oppe i nord, og nettopp fordi vi ligger så perifert til, har vi kunnet ta del i den mer eller mindre åpne ressurstappingen av andre verdensdeler, så å si uten å skitne til fingrene. Vi kan selvsagt trekke frem skipsredere og industrigründere, men vi vet at velstanden primært har forutsetninger som ligger utenfor Norges grenser. På mange måter kan Norge lignede med en blindtarm, et uviktig vedheng som får sin næring fra kroppen, uten selv å bidra nevneverdig til helheten.

Eller ta dette med oljen, hovedårsaken til vår velfylte statskasse. Hvordan fikk vi tak i den? Norges egne eksperter sa så sent som i 50-årene at man kunne se bort fra muligheten for å finne olje på vår kon-

tinentialsokkel. Men da utenlandske oljeselskaper henvendte seg til myndighetene i 1962, skjønte man at noe var i gjære. Så langt hadde Norge, ikke minst på grunn av sin store handelsflåte, vært tilhenger av folkerettstenkerens Hugo Grotius' tese om at «havet er felles for alle fordi det er så grenseløst at det ikke kan tilhøre noen». Men nå var tiden moden for en kongelig resolusjon som fastsatte nasjonal råderett over den norske del av kontinentialsokkelen. Vinningen var kolossal. Hva angår geografisk størrelse, ligger Norge på rundt 60. plass i verden. Om man derimot inkluderer det havområdet som nå kom under norsk herrevælde, er det plutselig bare 11 land som er større. Det merkelige er at denne fenomenale utvidelsen av Norge ikke har stått på den offentlige dagsorden overhodet.

Fra min stol under jacarandatreet i et afrikansk land ridd av en frykkelig epidemisk sykdom spurte jeg meg selv om dette hadde lært nordmenn ydmykhet? Jeg måtte svare nei. Det er paradoksalt nok misnøyen som hersker. Og redselen. Vi vil ha våre nye rikdommer i fred. I festtaler snakker vi om solidaritet med verden og gir en bitteliten del av overfloden til u-hjelp, men i praksis forsøker vi å isolere oss. Dette viser ikke minst immigrasjonspolitikken. Vi er skeptiske til fremmede, iallfall hvis de kommer fra land utenfor det tradisjonelle Vesten. Dette til tross for at vi er et øde, nærmest ubebodd land. Ufattelige 96 prosent av Norge er udyrket mark. Bare på den enorme folketomme Finnmarksvidda kunne man plassere inn et mindre europeisk land med sine millioner innbyggere. Man kan lett få inntrykk av at Norge ønsker å få forbli uberørt, eller forbli et rikmannsreservat. Vi har skaffet oss strenge lover som hindrer innvandring. Også mot flyktninger er politikken restriktiv. Kanskje har vi blitt rike for raskt. Kanskje er det derfor vi har blitt så intolerante, så brutalt avvisende. I kampen for å sikre egne goder har vi mistet av syne fordringen om menneskelig solidarisk anstendighet. Det gikk over 50 år før Norge tok imot like mange flyktninger som vi selv produserte – nordmenn som reiste til Sverige – i løpet av de fem årene andre verdenskrig varte. Hvor er vår hukommelse? Hvorfor rødmet vi ikke den gangen på 90-tallet da FN:s høykommissær for flyktninger fant det nødvendig å påpeke at det var vanskeligere å få asyl i Norge, Nansens hjemland, enn i de fleste andre europeiske land? Det er Norges paradoks nummer én: Så mye plass og så lite hjerterom.

Mange ganger under mine år i et utarmet afrikansk land som slet for å øke sin utenrikshandel, undret jeg meg over Norges skinn av selvtilstrekkelighet. Til tross for vårt medlemskap i en forsvarspakt og i FN virker vi lite interessert i et samarbeid som innebærer at man gir like mye som man tar. To ganger har vi sagt nei til å bli medlem av det europeiske fellesskap. Vi har blitt så søkkrike at vi har råd til å stenge verden ute. Man kunne nesten betrakte vår hang til å isolere oss som en parallell til en mentalitet man finner igjen i tegneserien om Asterix.

Jan Kjærstad, mottaker av Nordisk Råds litteraturpris 2001, er et av de store navnene i moderne norsk litteratur. Han ble født i Oslo 1953. Kjærstad har teologisk embets-eksamen fra universitetet i Oslo. I 1980 debuterte han med novellesamlingen *Kloden dreier stille rundt*. Den har siden fått følge av en rekke romaner og essaysamlinger. Fra 1985 var han i noen år redaktør for den litterære tidsskrift *Vinduet*.

To år i Zimbabwe som medfølgende ektefelle ga ham et bredt innblikk i den afrikanske muntlige fortellerkunsten. Begrepet fortelling er et nøkkelord i Jan Kjærstads forfatterskap. Som teolog er han fortrolig med Bibelen. På samme måte er hinduismens store epos *Mahabharata* en av hans inspirasjonskilder, liksom *Tusen og en natt*. Sistnevnte gjenspeiles i tittelen på billedboken han utga i 1995, *Hos Sheherasad, fantasien dronning*.

Et menneskes liv består av utallige fortellinger. Å skrive en biografi som dekker alle aspekter av et menneskes livsløp er ikke mulig, mener Kjærstad. Hans trilogi om Jonas Wergeland (*Forførelsen, Erobreren og Oppdageren*) fortelles fra tre forskjellige synsvinkler, for øvrig på tvers av all kronologi, kontinuitet og kausalitet.

De galliske nabostammene har latt seg beseire av romerne, men «en liten landsby gjør fremdeles motstand» står det i åpningsteksten i alle heftene. Det kunne like gjerne vært sagt om et ukuelig Norge, verdens største landsby. Som Asterix' gallere anser vi oss som uovervinnelige, og oljen er våre magiske styrkedråper.

Men i likhet med Asterix må man undertiden ut, ut av landsbyen, ut av provinsen – rett og slett fordi det er ting man ikke har. Selv et barn skjønner det. Jeg husker min første tur til Sverige, til Strömstad, rett over grensen. Gleden over å besøke en markeds plass bugnende av ting man ikke fant i Norge. Tryllekort, fjernstyrte speedbåter, Fantomet-ringer, en tyggegummi med himmelsk smak. For ikke å snakke om min første reise til København, sjokket over å gå inn porten til Tivoli og oppdage en fornøylespark i et format vi aldri hadde sett maken til. Alt da ønsket jeg å være borger av Skandinavia. Og selv om min begrunnelse har forandret seg, ville jeg heller ikke i dag ha protestert et sekund om man, ved et pennestrøk, opphevet grensene mellom Norge, Sverige og Danmark. Jeg ville ikke føle et øyeblikks sorg om jeg på et torg i Nairobi, Lagos, Harare, måtte si jeg var skandinav heller enn norsk. For min del kunne man gjøre hele Norden til ett land i morgen.

Det ville i så fall gi oss en uvant lekse i deltakelse. Et av de mest berømte bildene av Norge stammer fra vinter-OL på Lillehammer i 1994 da en hel klode via TV-skjermene fikk se tusenvis av nordmenn omkranse arenaene, heie med norske flagg og kubjeller, lykkelige over å bli utropt til «verdens beste tilskuere». Norge sett fra himmelrommet ville antakelig fortone seg som en 200 mil lang tribune av granitt, full av lenestoler. Kanskje er den nasjonale tilskuermentaliteten en forutsetning for Stresslestolen, en av de siste tiårs mest vellykkede norske eksportvarer. Altfor mange nordmenn lever i troen på at de deltar i verden ved å betrakte den via TV-skjermen.

Til tross for andre verdenskrig, og til tross for at vi nylig har bidratt med tropper til krigsområder, har vi klart å bevare en slags kollektiv illusjon om at det er mulig å holde seg utenfor den internasjonale turbulens. Våre forsiktige bidrag innen fredsmeglingens kunst virker nesten som et alibi for å slippe å gjøre mer. Vi er livredde for at vår fremtid skal bli ødelagt av et medlemskap i en europeisk union. Vi ser ikke at vår skjebne uansett blir avgjort av faktorer utenfor Norges grenser. Av det man kaller globalisering. Storpolitiske beslutninger, multinasjonale konserner, Jordens miljøproblemer, terrorisme, svingninger i de økonomiske konjunkturer, HIV- og SARS-epidemier, folkevandringer, kriger. Midt i en hardnakket motstand mot å bli Europa-borgere, ser ikke nordmenn at de for lengst er verdensborgere, enten de vil det eller ikke.

Håpet er derfor at nordmenn skal gå fra å være ubevisste verdensborgere på tribunen til å bli bevisste verdensborgere på banen. Jeg er

ingen tilhenger av den europeiske union i den form den har nå, med byråkratisk elefantsyke og manglende folkelig engasjement i medlemslandene, men jeg ville applaudere et Norge som, stilt overfor fremtidige fellesskap, var villig til å ofre både «sjølråderett» og økonomisk overskudd hvis deltakelsen var positiv for Europas og verdens utvikling.

Jeg innbiller meg også at Norden har noe å bidra med i en europeisk og enda mer i en global sammenheng. Mange snakker i dag om et underskudd av demokrati og samtidig om en prekær mangel på ideologier som kan være motkraft til en markedsliberal ideologi. Istedenfor å si at den skandinaviske sosialdemokratiske modell har utspilt sin rolle, ville det være en utfordring å videreutvikle denne, tenke ut politiske og økonomiske modeller som langsamt og økologisk forsvarlig kunne føre til en større likhet og en mer rettferdig fordeling av godene i verden.

Gikk Norge med i et slikt samarbeid, ville det kanskje også stimulere det norske folks skaperkraft, evnen til å etablere næringsvirksomheter vi kunne leve av ved siden av oljen. Om det er et underskudd av demokrati andre steder i verden, er det et underskudd av kreativitet i Norge. Den største utfordringen akkurat nå er å forvandle Norge fra å være et sutrende til å bli et skapende folk. Siden alle nordiske land har et høyt utdannelsesnivå, kunne Norge sammen med disse for eksempel forske frem produkter innen det bioteknologiske felt, samt skape innoverende tjenester, gjerne på software-planet, for verdenssamfunnets stadig viktigere nettverk.

La meg avslutte der jeg begynte, på tusen miles avstand, under et jacarandatre i det sørlige Afrika, i et land der man til og med mangler papir i skolene. Mens jeg bodde her, begynte jeg også å skrive om nordmenn hvis navn er et ord i det internasjonale vokabularet. Ibsen, Hamsun, Grieg, Munch. Nordmenn hvis skaperkraft og verker en hel verden anerkjenner. Slike individer, kunstnere, har alltid hatt en klar bevissthet om å være grenseoverskridere, verdensborgere. Ved Eidsbugarden i Jotunheimen, midt i det norskeste av alt, i Peer Gynts rike, står et minnesmerke over forfatteren Aasmund Olavsson Vinje som i første del av diktet «Nasjonalitet» formulerer en tanke mer aktuell enn noen gang:

«Vi meina og tru, det gjævaste er
å vera ein Noregs mann.
Ja, denne heimen oss fyrst er kjær;
men vita vi må, at den store verd
er berre vårt store fedreland.»

Vanetænkning og utopi

I.

For mange år siden forlod jeg det land, hvor jeg var født og opvokset, fordi jeg følte, at jeg var omgivet af idioter.

Denne sætning ville jeg på det tidspunkt sandsynligvis næppe have været i stand til at *tænke*, og selv om jeg så havde, under ingen omstændigheder have skrevet ned. Min opdragelse havde udstyret mig med en effektiv selvcensur. Netop derfor forekommer sætningen mig at være en passende indledning.

Jeg talte jo selv idioternes sprog, men også denne indsigt har jeg opnået på et tidspunkt, hvor jeg samtidig må indrømme, ikke alene, at jeg *stadig* taler det, men også, at det er for sent at lave om på det. Jeg kan ikke gå over til et andet sprog. Til gengæld kan jeg kritisere det, fordi jeg trods alt kender det indefra.

Filosofisk kunne man muligvis hævde, at det det må være Gud, der har skabt idioternes sprog, ellers ville Gud slet ikke have været der. For der kan umuligt være plads til ham noget andet sted.

Sådan udtrykker jeg det i dag, men jeg må have fået en tilsvarende opfattelse på et meget tidligt tidspunkt af mit liv, for jeg følte, at de voksne løj, når de talte om Gud. Eller også forsøgte at bilde mig noget ind, som de umuligt selv kunne tro på. Jo mere de forsøgte, jo stædigere strittede jeg imod. I hemmelighed, kunne jeg tilføje, for jeg vidste, at det ikke nyttede noget åbent at vise min skepsis. Det ville bare forstærke deres anstrengelser.

Nu kunne en eller anden muligvis få lyst til at spørge: »Hvordan kunne et lille barn tænke så reflekteret og logisk?«

Hertil må jeg svare, at det kunne det, fordi det endnu ikke havde tilgnet sig idioternes sprog. I hvert fald ikke så meget, at det var gået ud over dets forstand.

Enhver der kan huske tilbage til sin tidlige barndom, ved hvor logisk små børn tænker, og hvor vanskeligt det er at narre dem. Først når man har fået ødelagt deres hjerne med verbale vira af typen »Vor

Gud han er så fast en borg« eller »Herren er min hyrde« o.s.v., kan man få dem til acceptere alle mulige uhyrligheder.

Jeg havde jo en far, (eller »fader«), og vidste af samme grund, at fædre var meget langt fra at være perfekte. Så udsagnet »Fader vor, du som er i himlen«, lød ret dumt i mine ører. Jeg kunne ikke acceptere, at den der havde skabt alt, hvad der var i verden, hele jorden, havene og stjernehimlen, skulle være en *fader*. Og eftersom Jesus jo antydede, at han var søn af den samme utænkelige fader, kom jeg også til at opfatte ham som en skæv, forvirret størrelse. Mit syn på lidelseshistorien svarede nogenlunde til det, Monty Python senere gav udtryk for i filmen, »Life of Brian«.

Jeg ved godt, at der er dem, der vil finde disse bemærkninger provokerende. Mit ærinde er ikke et provokere nogen som helst, men at slå et slag for fornuften. Sådant som verdenssituationen er i dag, føler jeg, at det er bydende nødvendigt.

For en sikkerheds skyld skal jeg tilføje, at selv om min respekt for religion kan ligge på et meget lille sted, respekterer jeg folks følelser, herunder også de religiøse.

2.

I en pause under nedskrivningen af disse betragtninger satte jeg mig hen på en café, og spekulerede på, om ikke jeg havde valgt en helt forkert indgang til emnet Norden og EU. Da jeg lidt åndsfraværende åbnede en avis, der lå på cafébordet, faldt mit blik på en artikel, der handlede om, at der nu var stærke kræfter i EU, der ville have Gud indført i den nye traktat, der er under forberedelse.

Jesus, Jomfru Maria og Helligånden skal vel i så fald også stå der. Skal Fanden også med, eller hvad? Der kan man måske tage amerikanerne med på råd, da de lader til at være lidt mere djævlfikserede end europæerne. Det er vel heller ikke helt tilfældigt, at USA er blevet kaldt for »Den store Satan«.

Ifølge samme artikel mente en repræsentant for Vatikanet i øvrigt, at når Den store Fader absolut skulle være medlem af EU, var det for at undgå fremtidige krige. Han syntes helt at have overset det faktum, at i over 1000 år blev flertallet af verdens krige udkæmpet i den selv samme faders navn.

Fra cafébesøget vender jeg derfor med god samvittighed tilbage til en episode fra min barndom:

I en »kristendomskundskabstime«, som det faktisk hed den gang, spurgte læreren mig:

»Hvad sagde Jesus til de skriftkloge i templet?«

Det anede jeg selvfølgelig ikke. Manden var ikke kun kendt for sin stærke religiøse overbevisning, men også for sin pligttopfyldenhed, når det gjaldt gennemførelse af pryglestraf, en dengang ikke ualmindelig

Den danske lyriker Henrik Nordbrandt (født 1945) modtog Nordisk Råds Litteraturpris år 2000 for digtsamlingen *Drømmebroer*. Han debuterede i 1966 med *Digte*. I løbet af få år udviklede han sit helt eget lyriske sprog. Han er inspireret af såvel amerikansk og europæisk som nordisk poesi, blandt andet T.S. Eliot og Gunnar Ekelöf. Hans digte kan være både symbolske og allegoriske. Skrevet frem mod en forenkling.

Kort efter sin debut flyttede Henrik Nordbrandt til udlandet, og han har i lange perioder boet i Grækenland, Spanien og Tyrkiet. En stor del af hans over tyve digtsamlinger er skrevet i Middelhavets lys, med en klassisk skarphed – og med en moderne, næsten rastløs, fornemmelse for personlighedens skrøbelighed og flygtighed.

Henrik Nordbrandt har ved siden af sine digtsamlinger udgivet to essaysamlinger, to børnebøger, en krimi, en kogebog og en dagbog. Nordbrandt er oversat til mange nordiske og andre europæiske sprog.

kombination i folkeskolen. Så jeg tænkte mig særdeles godt om, og sagde så helt i overensstemmelse med sandheden:

»Det ved man ikke. For det er meget længe siden, og ingen af dem, der var til stede dengang, er i live i dag.«

Jeg indkasserede en bragende lussing, og blev bortvist fra klassen. Det sidste var rigeligt lussingen værd.

Ikke desto mindre følte jeg mig krænket. På samme måde som jeg i dag ville føle mig krænket, hvis man forsøgte at tvinge mig til at leve efter regler, som mellemøstlige nomader for tusinder af år siden mente, skulle være pålagt dem af den store fader i himlen. Det er et ejendommeligt og trist faktum, at en stor del af verdens ledere forsøger at retfærdiggøre deres handlinger ud fra henvisninger til samme himmelske fader vilje.

De samme mennesker, som går rundt på gaden og taler med hinanden via satellitter og på tv ser billeder af fjerne himmellegemer hjemsendt af menneskeskabte rumsonder, tror på et verdensbillede konstrueret i oldtiden. Nedarvet vanetænkning er åbenbart stærkere end fornuft.

Religionen er et relativt overset problem. De senere års fokusering på Islam har kun forskudt problematikken uden at forsøge at trænge ind til dens kerne:

Religionen hævder at have en viden om højere magter, som intet menneske nogensinde fra tidernes morgen og til nu har kunnet bevise eksistensen af. En stat, der inkorporerer en sådan institution i sin struktur, vil, så vidt jeg kan se, uundgåeligt være forankret i en mystifikation, og således rumme et mere eller mindre skjult hierarki. Derfor kan et samfund, hvor der ikke findes en absolut adskillelse mellem stat og religion aldrig blive fuldstændig demokratisk.

3.

Det var de nordiske lande og deres situation i et udvidet EU, der skulle være emnet for dette skrivi. Når jeg har valgt at lægge så stor vægt på mine personlige oplevelser, er det fordi det personlige i denne sammenhæng i høj grad falder sammen med noget principielt.

I mine øjne er EU med alle dens skævheder og skavanker en smuk utopi. Derfor er det vigtigt at få alle de gamle skeletter fejlet ud af skabene. Men det er ikke altid, at skabsejerne selv kan få øje på skeletterne. Jeg bilder mig ind, at jeg kan, fordi jeg har været væk fra dem så længe. Når jeg skriver dette, genoplever jeg min nordiske baggrund på 30 års afstand, og i det tågede novembermørke bliver skeletterne selvlysende.

De har hængt granguirlander op ude på gaden. Julen nærmer sig. Og efter at have hadet den højt i en menneskealder, tror jeg endelig, at jeg er begyndt at acceptere den, ikke nødvendigvis som en fejring af

Jesu fødsel, men som en nordisk vinterfest, kald den hedensk, om man vil. Jeg vil deltage i den, forson mig med den, lade mig opsuge af mørket og se det nye lys bryde frem.

I disse dage går jeg rundt i Københavns gader, og tager gang på gang mig selv i at glæde mig over de lysende juledekorationer. Jeg ved godt, at de repræsenterer en kommerzialisme, som jeg ikke kan fordrage. Og hele det stressede indkøbshysteri er ret frastødende. Men hvor er det alligevel pragtfuldt med alle lysene! Hvor ville der være trist uden dem!

Det er de færreste danske salmer, der siger mig noget som helst. En god del af dem indgyder mig, hvad jeg desværre ikke kan beskrive som andet end afsky, men med enkelte af julesalmerne har jeg det faktisk helt godt. Jeg er med tiden blevet i stand til at ignorere deres kristne indhold, og opfatter dem vist nærmest som en slags shamani-stiske hymner til mørket, årets undergang og lysets genopstandelse.

Men da julen jo også er forsoningens tid, skal jeg bede de sympatiske teologer, som jeg i tidens løb har mødt, om at tilgive mig mine hårde ord om religionen. Og så kan vi godt sammen istemme »En rose så jeg skyde / Op af den frosne jord.«

4.

Sportsfanatikerne vil jeg derimod fortsat have ret til at hade af et godt hjerte:

Når jeg i skolen blev tvunget til at spille fodbold, gjorde jeg opmærksom på, at det var et grimt og voldeligt spil. Selve det at sparke er jo et udtryk for vold. Mine protester blev ikke alene ignoreret, de gjorde også, at jeg blev mobbet.

Så langt jeg husker tilbage, har jeg ment, at sport og krig var to sider af samme sag, og at den ene ikke ville kunne eksistere uden den anden. Først for nyligt fandt jeg ud af, at mit synspunkt ikke var så originalt, som jeg selv troede: Oldtidens grækere betragtede sporten som en forberedelse til og oplæring i krig.

Ikke sjældent har jeg været ved at komme i alvorlige vanskeligheder, når jeg har udtalt min mening om sport i almindelighed og fodbold i særdeleshed. Sidste gang var i Istanbul for en måned siden, da jeg, spurgt om, hvem jeg holdt med, svarede, at jeg umuligt kunne holde med en flok idioter, uanset om de havde røde eller blå trøjer på.

Få dage efter min afrejse blev det kvarter, hvor jeg havde boet, raseret af selvmordsbomber. Jeg kunne ikke lade være at tænke på, hvor meget tilskuerne til en fodboldkamp minder om de fanatiske galninge, som sprænger sig selv og deres medmennesker i luften. Så ømtåleligt er dette emne, at man skal afholde sig fra at ytre sig om det offentligt.

»Vi vandt!« skriger folk i munden på hinanden, selv om de kun var tilskuere og ikke på nogen måde deltog i spillet, der i øvrigt i sig selv

var totalt meningsløst. Men gør man dem opmærksomme på det absurde i situationen, bliver man selv opfattet som idiot, eller i værste fald udsat for fysisk vold.

5.

Den amerikanske historiker og forfatter, Barbara W. Tuchman beskriver i sin bog, *The March of Folly* (Dårskabens Kavalkade), fire perioder i historien, hvor mennesket har opført sig specielt dumt. Hun gør det, tror jeg, fordi hun på trods af sin pessimisme nærer et svagt håb om, at man kan lære af historien.

Når jeg ser på min egen generation, ved jeg ikke, hvor meget den har lært af sin historie. Den er gået fra fattigdom til rigdom, fra amerikanisme til antiamerikanisme, fra religiøsitet til materialisme, fra revolutionsromantik til totalitarisme. Men jeg er nok ikke den rette til at bedømme den, for jeg har aldrig rigtig følt, jeg hørte til i den.

Da de studerende, der så sent som i 1967 havde siddet i auditorierne og tavst accepteret alt hvad deres professorer sagde, selv når det var uhyrligheder, året efter i samlet flok sprang op på barrikaderne og begyndte at hyle i kor, havde jeg fået nok. Ikke fordi jeg ikke var enig med dem, det var jeg i det store og hele, men fordi jeg fornemmede så mange falske toner i koret.

Jeg rejste min vej. Jeg havde fået nok af idioterne og deres »Vi vandt« og »Vi har ret«-mentalitet. Nu kunne de tage deres Faderen og Sønnen og hans Grundtvig og deres cykelryttere og deres fodbold og deres jazz og messingsuppe og Elvis og Beatles og Rolling Stones og Jesushippier og bhuddisthashvrag og franske eksistentialisme og Marx og Mao og røre godt rundt, og så skulle det nok vise sig, at de fik lige præcis den flade danske leverpostej, som i virkeligheden var alt, hvad de levede for!

Nogenlunde sådan tænkte jeg, selv om jeg nok benyttede et andet ordvalg, hvis jeg da tænkte i ord.

Der gik mange år, før jeg begyndte at forstå, at jeg havde reageret sådan, fordi jeg selv havde tænkt på idioternes sprog, eller i hvert fald handlet på deres præmisser. I stedet for logisk at analysere de ting, der havde plaget mig gennem min barndom og gøre noget konstruktivt for at ændre dem, løb jeg min vej. Jeg lod mine idiosynkrasier drive mig ud i eskapisme. Jeg havde stirret mig så blind på fejlene ved mit eget land, at jeg opfattede fænomener som religion og sport, som specielt danske.

Det hang lidt sammen med, at jeg endnu ikke havde set ret meget af verden. Da jeg første gang kom til Grækenland, følte det som et mirakel, en befrielse fra alt det nordiske: Det mudrede mørke, hvor jeg for mit indre blik så præster og fodboldspillere krybe rundt som hvide maddiker. Og hvis jeg ikke havde rejst, ville jeg muligvis have bibe-

holdt denne vrangforestilling, og lykkelig glemte hvordan jeg i min barndom og tidlige ungdom netop havde dyrket det nordiske, Astrid Lindgren, Selma Lagerlöf, Knut Hamsun, Johannes V. Jensen og såmænd også hans søster, Thit og Palle Laurings samlede værker om Danmarkshistorien. For blot at nævne nogle tilfældige navne.

6.

Jeg studerede kinesisk, og glemte det. Derefter tyrkisk og arabisk, som jeg fortsatte med. Jeg stavede mig igennem Koranen på arabisk. Med tilbageholdt åndedræt så at sige. Formelt må den bog være et af verdens største mesterværker, og dog indeholder den passager så grusomme, at selv muslimer helst ikke vil høre om dem. (Det har blandt andet Salman Rushdie måttet sande.)

»Straffen for dem, som bekriger Gud og Hans apostle og stræber efter at skabe konflikter i landet er henrettelse eller korsfæstelse eller afskæring af hænder og ben på kryds og tværs eller uddrivelse af landet. Det er deres unåde i denne verden og de får en pinefuld straf i det hinsides«. 5 / 33

»De som fornægter vores åbenbaringer skal brænde i ild. Så snart deres hud er blevet fortæret, vil vi give dem ny hud, så de virkelig kan få pinen at føle. Gud er stor og vis«. 4 / 56

Sådan lærte jeg at det ikke kun var mig selv og mine medborgere, der talte idioternes sprog. Det var internationalt eller »transformationelt«, ligesom Noam Chomskys grammatik.

Da der i 1972 blev holdt folkeafstemning om Danmarks indtræden i EU, stemte jeg for, hvilket forargede mine venstreorienterede venner. På baggrund af hvad jeg har skrevet her, er det vel indlysende, hvorfor jeg var tilhænger af EU. Jeg opfattede Danmark som en lille, klaustrofobisk celle. Jeg ville have et stort hus, helst bestående af ét kæmpestort rum.

Nu ved jeg, at et hus skal have mange rum, både store og små. Private og dog indrettet sådan, at hvert rum giver adgang til alle de andre.

JA
TIL
NORDEN

NEJ
TIL
EF-UNIONEN

Midten befinder sig under dine fodsåler

En regntung eftermiddag,
på et skib fra en vidtberejst drøm,
ankom historiefortælleren Homer til Reykjavik.
Han spadserede op fra kajen
og tog en taxa der kørte ham
ad regngrå gader
hvor triste huse gled forbi.

Da de holdt ved et kryds
lænede historiefortælleren Homer sig
frem mod chaufføren og sagde:
»Hvordan kan man forestille sig
at der her i denne regngrå ensformighed
bor et folk der fortæller historier?«
»Det er netop grunden,« svarede chaufføren,
»man længes aldrig så meget
efter at høre en god historie
som når dråberne hamrer mod ruderne.«

...

I *Guds gode gaver* af Halldór Laxness siger bolsjevikken til fortælleren:
»Hvilken ynke at tilhøre en lille nation,« siger Engels et sted, jeg tror i
et brev fra London, »for eksempel traf jeg forleden dag en islænder,
og han fortalte mig, at hans dejligste barndomsminde var knyttet til
lugten af rådden tran på stranden og mideædte torskehoveder, som lå
til tørre oppe på gærdet.«

Islænderne kan takke deres held for aldrig at have behøvet at rejse
et monument over tyskeren Friedrich Engels mellem mideædte tor-

skehoveder og rådden tran på stranden, og man kunne nævne andre leverancer, både fra tyskerne og andre magtfulde nationer, som det har været gavnligt at være foruden.

På den anden side hersker der ikke tvivl om, at en af rødderne til den islandske selvstændighedskamp skal findes i den tyske romantik. De islandske digtere fra det 19. århundrede, der på mange måder lagde grunden under nationens selvbevidsthed, var under stærk indflydelse fra Heinrich Heine og andre tyske digtere.

Det er ingen skam at være blevet formet af romantiske digtere, der også havde deres andel i at genrejse sproget. De lavede nye ord om himmellegemerne og stjernerne. Deres forening kaldte de Fjölnir, og sådan hedder idrætsforeningen i kvarteret, hvor jeg bor. Det er en ung forening, for kvarteret er nemlig ikke særlig gammelt.

...

»Jeg nedstammer fra robuste, blåøjede vikinger. Jeg kan føre min slægt tilbage til hofpoeter og sejrige konger. Jeg er islænding. Mit navn er Tomas Jónsson. Jeg er ældgammel.

nej nej«

Sådan begynder romanen *Tómas Jónsson Bestseller* af Gudbergur Bergsson, som regnes for et skelsættende værk i moderne islandsk litteratur.

Tomas Jonsson er en senil kontormand, der genkalder sig sit liv. På et tidspunkt udarbejder han et pas inde i sit hoved og skriver under rubrikken »profession«: playboy. Tomas antager skikkelse af alle mulige fænomener, som regel dog kun inde i sit hoved.

Nu er det jo sådan, at alle nationer spekulerer over, hvem de er, og betragter verden ud fra den tue, de selv befinder sig på. Jeg læste engang op af mine værker i England, nærmere bestemt på en litteraturfestival i byen Cheltenham.

Da oplæsningen sluttede og diskussionen begyndte, var der en kvinde i salen, der sagde: »You seem to have a very English sense of humor«.

Kvinden mente det som en ros, men hendes replik er også et eksempel på, hvordan hovmodet undertiden er vokset sammen med sproget, når de tidligere stormagter tror, at endogså humoren er deres private ejendom.

Sådan har historien fæstnet sig i deres sind, skønt folk sandsynligvis ler i alle verdens lande og tit ad de samme ting.

En lille dreng så et flag på halv stang. Han spurgte sin far, hvorfor flaget hang sådan. Hans far svarede, at det var fordi der var en der var død.

»Nå, så har han ikke nået at hive det hele vejen ned,« sagde drengen.

...

Jeg: Ole har du lagt mærke til hvor små hoveder duerne har. Tror du ikke de har nogen hjerne?

Ole: Nej de har vinger. Hvorfor skulle de have en hjerne?

Jeg: Mener du at det er bedre at have vinger end hjerne?

Ole: Jeg tror det bedste må være at have vinger på hjernen.

Dette er en samtale mellem to drenge fra min roman *Vingeslag i tagrenden*. Til at begynde med opfattede jeg det som en ganske almindelig samtale, men den er med tiden blevet mit budskab.

Hvad jeg siger, er med andre ord, at vi har brug for digtekunsten i vores liv. Vi har brug for ånd. Vi har brug for tankernes flugt. Vinger på hjernen.

Nutiden har mangfoldige flugtveje at byde på, og derfor er det vigtigt at finde netop den ånd, den flugt, de vinger.

Eller måske ikke finde, men snarere søge, til stadighed søge ... At søge efter en mening med livet er selve livets mening.

...

»Jeg nedstammer fra robuste, blåøjede vikinger.«

Ja, måske bor der også en lille Tomas Jonsson i os alle, eller i det mindste i mig, for en anden gang befandt jeg mig i London og medbragte blandt andet manuskriptet til en engelsk oversættelse af min første roman *Ridderne af den runde trappe*.

Jeg ringede til en forlægger fra en telefonboks ved Leicester Square og spurgte, om jeg måtte snakke med ham om mine bøger. Forlæggeren spurgte mig, hvad jeg stod for. Jeg sagde, at der var tale om en ny type af realisme, såkaldt isbjørnerealisme. Han bad mig komme kort før lukketid.

Jeg gav mig god tid til at finde hans residens, gik så hen på det nærmeste værtshus og fik mig en forfriskning sammen med de lokale, men mødte op på det aftalte tidspunkt.

Da jeg hilser på forlæggeren og præsenterer mig, siger han: »Må jeg spørge, hvorfor kommer De hele den lange vej med Deres manuskript, hvorfor benytter De Dem ikke af postvæsenet?«

Jeg blev så forbavset over mandens spørgsmål, at jeg, inden jeg fik tænkt mig om, svarede følgende: »Mine forfædre, vikingerne, sejlede i dagevis over havet, bare for at få lov at læse et enkelt digt for kongen.«

...

Tal ikke om
store nationer og små nationer
udkanter, verdenshjørner og rande.

Det her er en kugle; midten
befinder sig under dine fodsåler
og bevæger sig og følger med
dig, uanset hvorhen du går.

Men islændingene, hvem er vi? Konger, der ikke ville adlyde nogen konge? Det vil vi gerne selv tro. En spøgefugl fortalte mig, at da den første skattelov blev kundgjort i Norge, flygtede alle de, der kunne læse, til Island.

Almindeligvis går man dog ud fra, at islændinge er nordmænd, der er blevet blandet med irere. Det nordiske og det keltiske flyder sammen i Islands klassiske litteratur. Sommeren 2003 blev der på Akranes holdt en konkurrence om, hvem der var den mest rødhårede på Island, og vinderen fik en flyvebillet til Irland.

280.000 mennesker på en ø ude i havet må være særlinge, og der findes da også teorier gående ud på, at de landnamsmænd, der som de første kom til Island, egentlig var på vej til et helt andet sted, men bare kom for sent og blev efterladt på stranden.

De lagde så vel sagtens deres skibe ved stranden og gik i land, og skibene var så væk, da de kom tilbage. Dengang var der ingen flyvepladser, ingen Saga Class i tilværelsen. Business-sektionen hos Icelandair er som bekendt opkaldt efter sagaerne. Islands landnam tog tres år, men folk havde nok været hurtige til det, hvis flyvemaskinen havde været opfundet.

Men fordi vi er øboer, er vi til stadighed på farten. Øboen ser ud på havet og spekulerer over eventyrene på den anden side. Men når han så er kommet langt væk, opdager han, at eventyrene hele tiden fandtes omkring ham. Så vender han om, men tager påvirkningerne udefra med sig. På den måde er vi islændinge altid i dialog med verden. Vi er os selv, men lærer af andre.

Og måske er verden ikke meget større end os. Jeg mener, det er tænkeligt, at der bare findes 280.000 mennesker i verden, og at de andre bare er fotokopier af os, mens der herude på klippeøen findes et eksemplar af hver.

Med andre ord: Når nationer er små, har hvert individ en stor betydning.

...

Einar Már Guðmundsson (født 1954) fra Island fik Nordisk Råds Litteraturpris i 1995 for romanen *Universets engle*. En jeg-fortæller skildrer en sindssyg mands liv fra før hans fødsel til efter hans død. Han bruger et fortællergreb, der er karakteristisk for den grænseoverskridende realisme, som ofte har fået kritikere til at drage paralleller til moderne latinamerikanske navne som Gabriel García Márquez.

Einar Már Guðmundsson står som en af de nye Islands kendteste og flittigst oversatte forfattere. Forfatterskabet begyndte 1980-81 med tre digtsamlinger, men det var med romanen *Riðderne af den runde trappe* (1982), han virkelig fandt sin form. Bogen blev første del af »Reykjavik-trilogien«, som beskriver et forstadskvarter ud fra psykologisk, sociologisk og religiøs synsvinkel. Inspirationen kommer her fra så forskellige forbilleder som Günter Grass og William Heinesen.

Einar Már Guðmundssons seneste litterære bedrift er en endnu ikke afsluttet romanrække om en fattig islandsk families liv i det 20. århundrede. Første bind, *Fodspor på himlen*, kom 1997, det nyeste, *Navnløse veje*, i 2002. Projektet tegner til at blive, hvad den danske avis *Politiken* kaldte »den nordiske underklasses kulturhistorie«.

Sideløbende med sin prosa har Einar Már Guðmundsson bidraget med nye digte, filmmanuskripter, noveller og essays, og han har med sin personlige oplæsningsstil gjort sig bemærket.

Oscar Wilde sagde engang, at de nordiske vikinger, der fandt Amerika længe før Columbus, havde været så heldige at tabe det igen.

Det er i grunden lige meget, hvilken islænding vi vælger som eksempel. Han ender altid på en eller anden måde i fortiden: ved siden af blåøjede vikinger, hofpoeter og konger, ligesom gamle Tomas Jonsson.

Det gør os indimellem en smule arrogante, men befrier os også for diverse afarter af mindreværdsfølelse. Vi er en lille nation, men ser på os selv som en stormagt. Det er blevet sagt, at andre nationer kan være taknemmelige over, at der er så få af os. I de seneste årtier har vi ført to krige om fiskebankerne med englænderne og vundet dem begge.

Forfatteren Thor Vilhjálmsson blev engang på et nordisk forfattermøde i temmelig nedladende tone spurgt, hvor mange der boede i Reykjavik. Under overfladen på spørgsmålet lå den insinuation, at der næppe kunne komme noget af betydning fra en så fåtallig befolkning. Thor Vilhjálmsson svarede, at i Reykjavik boede der omtrent lige så mange som i Firenze på Dantes tid.

...

Jeg har hørt omtalt, at sangerinden Björk blev spurgt, på en pressekonference i England eller USA, hvem der var de største personligheder i Nordens kulturliv. Hun skal have svaret, at det var Karius og Baktus. Ligeledes overværede jeg engang, at en anden islandsk sanger og digter, Megás, sad og snakkede med en færøsk kollega. Færingen

siger til Megas, at det er den almindelige mening i Tórshavn, at han er Færøernes Megas.

Så siger Megas: »Ja, jeg har også hørt, at der er en i USA.«

...

Nej, jeg er såmænd ikke ekspert i, hvordan nationer bærer sig ad med at overleve, men det gør de sandsynligvis uafhængigt af alle forklaringer på, hvordan de gør. Det er nemt nok at regne hele nationer væk fra landkortet og forklare dem bort.

Nationer bliver nogle gange stillet op i rangorden som melodier på en hitliste, og såkaldt store nationer gør krav på lande og på naturressourcer.

Mange begavede mænd vil sikkert konkludere som så, at fåtallige nationer som islændingene, med spredt bebyggelse, kun har liden eksistensberettigelse, undtagen som fangststationer og som mål for excentriske turister.

Men sådan forholder det sig ikke: Internationaliseringen giver nationer som vores øgede muligheder. Verdens centre bevæger sig, genialitet kan komme alle mulige steder fra. Indbringende samarbejdsprojekter nationerne imellem vokser stadigt i antal.

Genialiteten er nutidens stærkeste ressource og har i denne egen-skab udvisket landegrænser af mange slags, gjort dem totalt overflødige. Internationaliseringen har endvidere affødt en bevidsthed om det lokales særstilling. Det er netop i en sådan spænding, at stor litteratur er blevet til. At deltage i internationaliseringen uden bevidsthed om det lokale er som at bo på månen.

Unge mennesker af i dag stiller store krav. Hvis stedet ikke opfylder deres ønsker, rejser de simpelt hen. Det betyder mindre og mindre, hvor man befinder sig. Det afspejles i, at mennesker flytter ind til områder med tæt bebyggelse, men også i, at de flytter fra det ene land til det andet. Den unge generation i dag er en generation af kosmopolitter.

Denne situation stiller store krav til os. Vi er nødt til at holde fast ved de kvaliteter ved det moderne liv, der giver de unge mulighed for at tage del i fremskridtet, men vi må samtidig styrke det lokale immunforsvar på en sådan måde, at de samme unge mennesker fornemmer deres forbundethed med miljøet, ja, når det kommer til stykket, helst vil bo, hvor de kommer fra.

Derfor er den kulturelle frugtbarhed så vigtig - for at den skabende kraft kan blive nyttiggjort. Vi er nødt til at være realistiske og udrette det umulige. Eller med andre ord: alt må være under stadig revision, intet bør tages for givet.

Når vi læser de gamle romantiske digtere, ved vi, at de ikke har gået rundt i samme verden som vi, de har ikke lyttet til rockmusik, de har

ikke været på Nettet. Men sådan må tiderne have ordet på skift og føre en dialog med hinanden.

...

I hedensk tid boede guderne i Asgård, Asgård befandt sig midt inde i Midgård, hvor menneskene havde deres hjem. Hvor Midgård hørte op, begyndte Udgård, den vilde natur, ødemark og klipper, og den nåede helt ud til havet. Der boede jætterne, gudernes fjender. Jætterne hævdede, at de var ældre end guderne, og at verden egentlig tilhørte dem.

Jeg skal ikke her vove mig ud på mytologiens glatis, men henvise til de teorier, forskere har fremsat, at dette verdensbillede fra den hedenske tid svarer til den islandske bondegård, der ligger alene ude iblandt de åbne vidder, i stadig kamp med det ublide klima.

Gennem århundreder var Island et landbosamfund og bønderne den eneste rodfæstede samfundsgruppe, selv om de i de senere år konstant har været truet af udryddelse.

Midgård, Udgård, de beboede og de ubeboede områder.

I begyndelsen af det 20. århundrede repræsenterede fiskerbyerne den ondartede jätteverden, som gjorde indhug i landområderne og medvirkede til deres opløsning. Fiskeriet trak unge mænd fra Midgård til Udgård, hvor det moralske fordærv florerede i modsætning til det sunde og civiliserede liv på landet.

Efter Anden verdenskrig ændrede dette mønster sig, således at byen, hovedstaden, på den ene side og landet på den anden blev repræsentanter for de to modsatte verdener, om end på anderledes måde end før.

Vores tætte forbindelse til fortiden skyldes ikke kun, at vi er så unge som selvstændig nation, men også at nutiden er så ny for os.

På Island er der ingen industrialiseringshistorie hen over tre århundreder, ingen strålende overklasse, som i århundreder har levet i rigdom og sjælelige forviklinger. Sygdomme, som i andre lande har gjort indhug i en isoleret overklasse, har på Island mest slået sig ned i afsides fjorde.

Vores historie minder om den tredje verdens historie derved, at så stor en del af den er historien om en koloni, og desuden ved at nutiden kommer væltende så pludseligt ind over os og havner i voldsom konflikt med fortiden, men samtidig glider sammen med den.

To tidsaldre, to verdener. Vi har levet i to tidsaldre og bor i to verdener. Hvis det lykkes os at udnytte dem, hvile i fortidens skød og samtidig tage samtiden i favn, kan man sige, at »alt er parat til en vældig sang«, som det hedder i *Den store væver fra Kashmir*, Halldór Laxness' banebrydende værk, som han skrev, da han var lidt over tyve, i byen Taormina på Sicilien.

Fyra dikter

I Porträttet

Dessa händer binder ingen råg, säger mor
och hon ber mig om att sitta stilla

Dina barnafingrar, säger mor, dina barnafingrar
hur ska jag kunna måla dem!

Om du hela tiden flyger och far? Hur ska man se
att det är dina barna-smala händer?

Jag ser på porträttet. Mors blick. Min blick.
Och mina trötta halmhänder i knät: ringar, ådror.

II Den inre allén

Jag har en inre mor, som sitter i barken
en inre mor i den inre allén

Henne känner ingen, mer än jag
för hon är kronblad och rosa

Jag säger till henne: Jag tyckte att det var du
och hon viskar tillbaka, att det var vackert

Jag har getost på bordet, äpplen och astrar
och en blå, blå dörr en av oss måste genom.

III Mor säger att det är ett minne

Mor säger att det är ett minne
och att jag kan få det

Jag kan få hennes minne
och fästa i mitt, det har fransiga kanter

Det är ingen grå trasa, det är silke
och du lämnar mig väl inte säger mor

det finns mirakel säger hon och jag säger
att jag ska fälla scarfen och göra den hel

IV Gud upplyfter dig inte till sig

Har jag förstått att din moderspuls?
Och din hud och ditt hjärta?

Har jag förstått att din kropp är jag?
Och aldrig lämnad och framfödd?

och din nacke i dödsbågen
och Gud upplyfter dig inte till sig

till sin extas utan lämnar dig över
till det som är din mor i dig

och som du längtar efter och ropar till
medan vi är dina hjälplösa barn

Eva Ström, Sverige, mottog Nordiska rådets litteraturpris 2003 för diktsamlingen *Revbensstäderna*. Hon föddes 1947 på Lidingö i Stockholm och bor nu i Kristianstad. Hon debuterade som författare med diktsamlingen *Den brinnande zeppelinaren* 1977. Därefter arbetade hon som läkare i två år och idag lever hon av sitt skrivande. Eva Ström skriver lyrik, romaner och dramatik. I hennes produktion finns titlar som *Det mörka alfabetet*, *Kärleken till matematiken*, *Mats Ulfson* och *Brandenburg*.

Eva Ström är också litteraturkritiker. I en karaktäristik av sitt författarskap skriver hon om sig själv i tredje person:

»Katastrofen och tillblivelsen, sårbarheten och undergången, ångesten och skönheten är några av hennes teman, liksom de biologiska livsprocesserna (sexualiteten, fertiliteten, åldrandet och döendet).«

Eva Ström sade i sitt tal vid mottagandet av Nordiska rådets litteraturpris år 2003:

– Jag vill tacka för alla de möten med människor som kommit mig till del i samband med detta pris. En av dem mötte jag i Mariehamn på Åland. Det var en äldre man som satte sig på första bänk vid ett författarbesök. Efteråt kom han fram och talade med mig. Jag är krigsveteran, sade han, 82 år, och jag miste hörseln på mitt ena öra på grund av granatsplitter. Och så log han och sade att om splittret träffat en millimeter därifrån hade han varit död.

Vi glömmer ofta nu att vi också här i Norden har en sådan dramatisk historia. Erfarenheterna från krigs- och ockupationsåren är i de länder det berörde bara en generation bort. Nordiska rådet och dess aktiviteter, dit litteratur-, miljö- och musikpriset hör, är ett freds- och samarbetsprojekt. Det är när gränserna och sinnena är öppna som vi kan ta del av våra grannländers kultur, musik och litteratur.

Jag sade till mannen i Mariehamn, att kanske var det han, och inte jag som skulle blivit författare, därför att han bar på en berättelse som var extraordinär och historisk. På samma sätt finns mängder av människor här i Norden – inte minst invandrare – som bär historien inskriven i sitt eget öde.

Jag tror att litteraturen och poesin börjar just här – i den egna historien. Jag tror också den tar sin början en millimeter från den stora katastrofen, i insikten att livet är dyrbart och mycket sårbart. Vi förstod det i höstas när Sverige miste sin utrikesminister Anna Lindh. Vad vi kan sätta emot är vår känsla av samhörighet och gemenskap. Den är för oss här i Norden självfallen och naturlig: vi bär på ett gemensamt kulturarv. Och vi kan också som krigsveteranen i Mariehamn le mot varandra, ett leende av glädje och tacksamhet över fred och gemenskap.

Ur Löpgravsvägen

Efter att ha blivit lämnad av sin hustru bestämmer sig romanens huvudperson Matti för att köpa ett hus. Han föreställer sig att detta hus ska återge honom hustrun och dottern Sini. Under den tid de bodde tillsammans i en lägenhet, drömde hustrun Helena om att förverkliga sig själv och familjen i en villaidyll. Matti hade då inte mycket till övers för den drömmen.

Avsnitten i romanen berättas av olika personer. »Veteranen«, vars hustru nyligen har dött äger ett hus som Matti gärna vill köpa, och som deras son, »Grabben«, har satt till salu.

...

Johnny Rotten är rутten och har fel.
»I don't know what I want but I know how to get it.«
Så sjöng han när jag och han var unga. Och jag skrålade med.
Men så är det inte, utan så här: jag vet vad jag vill ha, men inte hur jag ska få det.

Hela natten jämförde jag bankernas låneerbjudanden. Jag räknade på hur livet skulle se ut format efter den vanliga villamallen: ett hus i hyfsat skick i det här området, cirka 1,3 miljoner, möjligen 700 000 att få loss på lägenheten, resten från banken, på längsta möjliga lånetid.

Sista amorteringen den 14 juli 2029.

Ränta och amorteringar 7 900 mark i månaden. Plus underhållskostnader på huset. Lön i handen efter skatt 9 800 mark, med all tänkbar övertid. Kärvt uttryckt: en tusenlapp i månaden att leva på. 1 000 mark, 30 dagar. 33 mark om dagen.

Ärtsoppa på burk. Gröt. Leverlåda med kort datum. Inte ett enda nytt klädesplagg, inte ens en toppluva fast den gamla skjuter upp som ett strutformat torn över skulden och det står Södra Tavastlands Andelsbank på den. Spagetti med tomatsås och den billigaste tonfisken i olja som tilltugg. Utgången bröd från lågprismarknaden. Kaffe utan mjölk, en gång om dagen. Tjock extrasula i jympadojorna till vintern.

Bara vatten att tvätta håret med efter löparrundan, eller schampo från badet i liten medhavd burk. Alla kläder till Sini på loppis. Inga exotiska kryddor från delikatessaffärerna, ingen lammstek. Rullade cigaretter och papperet från Tallinn med någon arbetskamrat. Inga mobiltelefoner i familjen. Inte en endaste rockskiva, inte ens en begagnad.

När huset är betalt skulle jag vara sjuttiofyra, som min pappa nu.

Till vem skulle jag ringa den där julidagen för att tala om att nu är det avklarat. Sini skulle vara fyrtiofyra, gift och med sitt omkring sig. Hon skulle besvärat plocka upp luren någonstans i Lojo och säkert hitta på någon undanflykt – minstingen hade öroninflammation, den äldste skulle konfirmeras – för att slippa komma och sitta i farsgubbens trädgård och lyssna till hans osammanhängande fyllesnack om låg- och högkonjunkturer och Nokiafeber, om de hårda åren då när han var i medelåldern, man orkar ju bara inte höra honom gå på med sitt ni vet ingenting om livet, ni var inte med och byggde det Finland som ni nu kan leva gott i.

Farväl 14 juli 2029. Jag skulle få lov att skaffa mig huset på något annat sätt.

Jag upprättade en handlingsplan och beställde tid hos bankdirektören. Jag förklarade att jag letade efter ett billigt hus till familjen.

– Var säljer de dem?

– Det kommer. Jag behöver ett tillägglån på trehundra tusen mark.

– Nu ska vi ta det lilla lugna.

– Inte alls. Det gamla stället är nästan betalt. Får jag de trehundra tusen?

– Det ska säkert gå bra. Men om ni skulle ta lite mer så fick ni fler objekt att välja mellan.

– I slutet av åttioalet gav ni pengar till alla ni mötte. Ska vi tro att tiden börjar vara mogen för mer måttliga belopp. När har jag pengarna på mitt konto?

– Så ja, så ja. Har ni redan hittat huset?

– Det är bara en tidsfråga. Kan jag få femton års amortering?

– Ni har ju fast arbete båda två. Är er gamla bostad redan lämnad till försäljning?

– Jag säljer i morgon. Gör papperen klara. Jag kommer in nästa vecka. Kan jag få besöka en toalett?

Han pekade på en dörr åt vänster.

Jag lutade mig mot handfatet, tvättade ansiktet och kastade ett öga på karln i spegeln. Jag kände igen dragen. Jag gick tillbaka in till direktören, tog i hand och traskade ut i vårluset. På hemvägen blev jag tvungen att pausa på en parkbänk. Allt bara snurrade. Jag tittade upp i himlen. Molnen rörde sig som på uppspeedad film. Jag blundade några ögonblick. När jag tittade igen låg molnen som de skulle.

Väl hemma i tvåan bestämde jag mig för att inte bara sälja den utan också hela lösöret.

Kari Hotakainen – Nordiska rådets litteraturprisvinnare år 2004 för *Löpgravsvägen* – har jobbat som journalist och reklamman. Född 1957 i Björneborg i Finland och boende i Helsingfors sedan 1986. Debuterade som lyriker 1982. Har skrivit fem diktsamlingar. Sedan 1991 främst prosaförfattare. Romandebuten var *Buster Keaton. Elämä ja teot* (Buster Keaton. Liv och verk) 1991. Kari Hotakainen blev författare på heltid 1996 och fick Finlandiapriset för *Löpgravsvägen* 2002. Han finns översatt till tyska, tjeckiska, slovakiska, estniska och svenska.

Hans eget husköp blev fröet till *Löpgravsvägen*:

– Vid något tillfälle var jag på trettonio husvisningar, och jag samlade allt material med mig från alla broschyrer som delades ut. Det var en hög på femton centimeter. Framför allt adjektiven i de här broschyrerna är ju ren fiktion, lögn, säger Hotakainen.

Hotakainens satir skildrar ett samhälle där antinikotinsterna blivit fascistiska och där villaägarna tycks lägga ner sin mesta livsenergi på gräsmattorna. Självgodavnjuter de sina grillade kycklinglår och upplever det främmande som ett hot. Matti Virtanen, romanens huvudperson och potentiella husköpare, är en manisk outsider och idealist, främmande i sin tid. Med kikare runt halsen åker han på villaområdes-safari som vore han på savannen. Den lika trista som torftiga moderna småborgerligheten studeras och kläs av.

Jag ringde upp olika affärer, kollade Gula tidningen och dumpade priserna så rejält att nästan allt som gick att sälja var nerburet på fyra timmar. Helena hade ställt Sinis gamla sittvagn i källarförrådet och för den lyckades jag få en euforisk förstföderska på sexhundra mark. En hästsvans kring de femtio betalade ett par hundra per styck för stearin-fläckade vinylplattor med psykedelisk rock. För stereon fick jag bara en tusenlapp. Bootsens inbringade sammanlagt två och fem, en skinnväst med bakåtslickat hår ingick i målgruppen. Resten av kläderna fick också gå, en skjorta för en tia, ett par byxor för tre, vanliga promenadskor för en hundralapp. Den gamla svartvita teven ville ingen ha, skötbordet ville jag inte sälja. Jag släpade ner teven i källaren och dumpade den i grannens nätbur.

Löpargrejorna fick vare kvar, lite bestick och porslin, en kastrull och en stekpanna. Och datorn.

För lösöret fick jag sammanlagt tolv tusen. Jag trädde en gumminodsd runt sedlarna och stoppade ner den kompakta bunten i innerfickan. Jag satte in en annons i tidningen om att en tvåa med låg månadskostnad nära Centralparken såldes förmånligt på grund av utlandsflytt.

Ett barnlöst par kom och tittade på lägenheten.

Jag redogjorde i korthet för fakta kring bostadsbolaget och framhöll att grannarna var lätta att komma överens med. Jag märkte att paret hade svårt att koncentrera sig på sina överväganden i min närvaro.

Jag gick ut på balkongen och rökte.

Märkte att händerna skakade och pumpen skenade.

Kollade pulsen. 145.

Insåg att själen gör med kroppen precis vad den vill. Förnuftet snackar sig samman med kroppen om att lägenheten ska säljas och omsättas i ett hus och så är det bara att ringa Helena och säga att nu kan hon komma hem. Själen river avtalet i bitar, den vet ingen levande hut.

Jag sträckte min darrande hand mot askkoppen, krossade fimpen och gick in.

Paret var i färd med att mäta upp någonting i sovrums hörnet. Mannen sa blygt att de liksom mätte lite, om ett halvår skulle de bli tre. Jag ströp en impuls och lyckönskade. Kvinnan rodnade och sa förtjust att lägenheten var precis lagom för en familj som deras. Jag var av samma åsikt.

De bjöd 670 000 mark.

Jag trissade upp priset till 687 000, så pass mycket mer skulle de få betala för sin lycka. Mannen sa att de skulle tänka över det ett litet tag. Jag ljög att det fanns en till som var intresserad och skulle komma med sitt bud vid middagstid. Om de drog för mycket på det kunde resultatet bli att det väntade barnet skulle få ta sina första steg i en avsevärt torftigare omgivning.

Paret bad att åtminstone få en liten stund på sig till att tänka över det definitiva beslutet.

Jag gav dem en halvtimme. Under tiden gick jag bort till gungan nere på gården. Jag betraktade huset där vi hade bott i fem år. Här hade Sini kommit till världen. Nu dinglade den gamla välbekanta gungan tom. Jag kom ihåg hur mycket Sini hade älskat att gunga.

Gungeligung. Gungeligung.

Den brokiga overallen fladdrade, benen pekade rätt ut, munnen var vidöppen, hon tjoade och skrek och jag drog kättingarna bakåt och släppte iväg henne. Sini ville ha mer fart, jag var rädd för att hon skulle slå runt och landa på huvudet. Sini skrattade hejdlöst och ville gunga mer och ännu mer. Jag stod och puttade en hel timme och när jag lyfte upp flickungen kunde jag se i hennes ögon att marken gungade och pappsens ansikte inte var stilla.

Jag hoppade till och tittade på klockan. Hade varit borta mer än en halvtimme.

Jag sprang in.

Paret accepterade priset. Vi tog i hand på affären. Mannen kysste kvinnan, jag vände bort blicken.

(...)

VETERANEN

Grabben har ringt en mäklare. De vill lämna det här till försäljning. Och mig på servicehus. De blir skrämde för så lite, det behövs bara att man trillar ett par gånger vid brevlådan och att pumpen hostar så ska de genast lämpa över en i främmande människors vård. Jag har mist Martta, grabben tror inte att jag kan klara mig ensam. Det där benbrottet kan skrivas upp på kommunen. De sandar inte ordentligt.

Jag tar Marttas sjal om axlarna och går och sätter mig i potatislåren i källaren om de lämnar ut det här till visning. Jag får minsann sitta i min egen källare, vem skulle kunna hindra det. Jag ska ingenstans från mitt eget hem. För broder ryssen sprang jag undan en gång i världen, för de här tänker jag inte göra det.

När jag begravde Martta var min första tanke att ensam blir jag inte kvar i huset.

Men så när grabben ringde och föreslog försäljning började jag tycka att vad ska jag flytta för. Här finns var sak på sin rätta plats. Den där gången fyrtioåtta kom Martta och jag fram till att den mjukare stolen gjorde sig bra framme vid fönstret, satt man där såg man om någon var på väg hit. Och bordet är detsamma, målat för fjärde gången. Och varje rum har sin egen doft.

Varje gång grabben och hans fru är här går de och sniffar i källaren som om det var en pesthärd där nere. De tillhör mögelgenerationen, accepterar ingen fukt. Men en källare ska vara fuktig. Grabben sa en

gång ett han borde ta hit mätutrustning så att vi kunde få klarhet en gång för alla. Jag sa att i min källare skulle det inte göras några mätningar, där var det min näsa som gällde.

Jag skulle inte vilja ge upp det här. Fast grabben säger ett det är hög tid, snart vill ingen ha det. Det ska komma en karl från mäklarfirman, först var det meningen att det skulle bli en kvinna. Tur att det inte blev det. Jag orkar inte riktigt med anblicken av kvinnor nu längre, allt möjligt kommer för en fast det inte borde. När man ändå inte kan.

I dag ska jag gå till brevlådan och till serveringen. Reino och jag drar en videopoker. För en tia. När Martta levde spelade jag bara med femmor. Reden det fick henne ur humör. Fast en gång gjorde det inte det, för vi vann en hundring. Jag köpte två paket kaffe, ett halvt kilo smör och några skivor skinka. Jag blev full i skratt när Martta ville veta hur spelet gick till och om det stod precis innanför dörren.

Den där karln kommer sent på eftermiddagen. Om han säger otrevliga saker om huset säljer jag det själv. På teve var det en gång en karl som pratade om gamla hus och kallade dem för tidsinställda bomber. Sådana gossar bor det nu i landet som en annan var ute och slogs för.

Om den där karln säger otrevliga saker om huset kör jag ut honom. Det ska nog lyckas, det med.

Grabben sa att de kanske kräver att få göra en besiktning. Annars vågar de inte åta sig försäljningen.

Här ska inte göras några besiktningar. Nog vet väl jag i vilket skick huset är. Man blir förbannad och så tänker man på hur det var när vi byggde. Hur alla hjälptes åt med att gjuta grunden, till och med Reino var med. Då sockeln hade torkat började vi resa stommen. När trossbottnarna var isolerade och golven ditspikade, väggarna fyllda med sågspån och fönstren på plats kändes det nästan klart. De har gårds-gårdspanel, sa folk, men vi tog inte vid oss, det var inte många som fick upp den yttre brädfodringen med en gång. Till och med skorstenen har hållit bra fast vi var lite misstänksamma i början, eftersom det inte gick att få tag i brända tegel mer än till själva eldstäderna. Jag slog själv surrogatteglen av betong i lånta formar och övervakade torkningen. Varenda bräda och spik har jag själv slagit dit och varenda nubbe i spännpappen. Hit ska ingen komma och spela apa med några mätare i källaren.

Och jag kan ju sälja själv också, om det blir riktigt mycket krångel. Till exempel till Reinos grabb kan jag sälja, han letar visst efter ett hus. Eller till den där motionslöparen som var där ute och flåsade en kväll. Kippade efter andan och talade uppskattande om huset. Frågade om det var till salu. Folk är konstiga nuförtiden, ramlar bara in på ens gårdsplan och säger att du kan väl sälja. Förbi är tiden när man med mössan i band gick fram till en lucka.

Grabbens fru säger att det kunde vara värt att städa innan den där karln från mäklarfirman kommer hit. Vad skulle det ändra på. Jag har

du ?

låt it allt vara som Martta lämnade det. Till och med sjalen ligger kvar i stolen där. Och kappan hennes på klädhängaren i farstun. Hon skulle ut i grönsakslandet när hon föll omkull på farstugolvet och blev liggande. Jag försökte känna om hjärtat slog, lade en kudde under huvudet på henne och ringde efter ambulans. Det fanns ingenting de kunde göra.

Det kan nog hända att jag inte alls flyttar. Jag kan ju reda mig. Martta hann lära ut det viktigaste, som om hon anade att det snart var dags för henne. Potatisen vet jag hur man kokar och fisk kan jag laga till. Vad mer behöver en gubbe som jag. Gräs äter jag inte. Sötsakerna köper jag i affären. Grabben och hans fru tror att jag ska svälta ihjäl. De kommer hit med lådor och soppor, men det är så konstiga kryddor i allt de lagar, de tror inte att det räcker med salt.

Och tvättmaskinen klarar jag. Också det lärde Martta mig. Och i vilken temperatur, sexti eller nittio. Jag tvättar så sällan så det där kan göra detsamma. Det gjorde det inte för Martta. Grabben och hans fru hade köpt henne ett nattlinne i silke. Det körde jag i nittio, inte gick det ju att läsa vad som stod på den där lilla lappen i nacken. Vilket rabalder. Jag fick göra mig ett ärende till baksidan av huset eftersom jag inte orkade höra på. Nu är det grabbens tös som har plagget.

Det är inte alls bra att tänka på alla de här sakerna, då kommer tårarna. Jag skulle helst ha Martta här. Och bråket om tvättemperaturer och videopoker. Det skulle jag.

Men hon är inte här.

Utan där någonstans.

Men i himlen är hon inte.

Fast pastorn påstod det.

Jag ville inte säga emot, inte vid ett sådant tillfälle. Men innerst inne tror jag nog inte att himlen finns. Och inte Gud. Hade han funnits så skulle han ha hjälpt oss pojkar under artilleribeskjutningen. Jag ropade på honom en gång, men inte fick jag något svar och den där kamrattens ena ben kom farande i en båge och landade på mig. Då förstod jag att det inte finns någon där uppe. Fast fältpastorn sa att Herren ville ta Väänänens ben och med det hela Väänänen hem till sig.

Martta talade mycket innerligt om Gud den där sista tiden. Att han väntar på henne någonstans, tar emot henne i all enkelhet som en gammal bekant. Jag lyssnade eftersom det var Martta som sa det. När andra pratar på det där viset lyssnar jag inte.

Jag är inte någon vän av fantasier annars heller. Jag bryr mig inte om sådant som är påhittat. Värst är de som skriver om kriget, de kluddar på med färg som unga glopar. Målarböcker är vad det blir. Om de bara skrev om det som faktiskt hände vid fronten så skulle det bli till ena tunna böcker. De som skriver krigsböcker häver till och med ur sig mer strunt än sådana där gudslärda.

Hur kom jag nu in på det ämnet.

När Martta inte är här och avbryter mig far tankarna iväg som de vill. När man har varit tillsammans med någon hela livet vill man inte att den ska ge sig av någonstans. Några dagar kan väl gå, fast inte så bra. Jag minns när hon var hos sin syster i Tavastland. I tre dagar. Det kändes som om hon aldrig skulle komma tillbaka. Man har liksom ingen vana att vara ensam. De unga tycks skilja sig för minsta lilla. Är genast färdiga att bära iväg med sin madrass. Jag sa till grabben, gräla då för fan. Skrik då för helvete. Jävlar, ni kan väl stå på er. Om man inte får skrika i sitt eget hem, var kan man då göra det. Låt vara att det handlar om samma sak i fyrtio år. När jag kunde promenera hem från kriget så tänkte jag att nu får det komma vilka pärser som helst, jag ska aldrig ge upp på halva vägen. Visst sov Martta i köket någon vecka när det hade slagit slint så där riktigt ordentligt och en och annan natt tillbringade väl jag i uthuset, sådant händer. Men det var det värt när man tänker på hur det var att bli sams igen.

Som jag sitter här och yrar, snart kommer ju den där karln.

III

SAMARBEJDE I DET NORDLIGE EUROPA

Erfaringerne fra Anden Verdenskrig fik politikere i mange lande til efter krigen at satse på øget internationalt samarbejde for at få skabt en mere fredelig verden. FN blev dannet 24. oktober 1945 med norske Trygve Lie som første generalsekretær fra 1946.

De sejrende stormagter USA, England, Frankrig, Kina og Sovjetunionen blev permanente medlemmer af Sikkerhedsrådet. De havde været allierede i krigen mod Tyskland og Japan, men snart fremstod nye skillelinjer. Få år efter Anden Verdenskrig brød »den kolde krig« ud, og Europa blev delt af et »jernetæppe«. I 1961 blev adskillelsen mellem øst og vest yderligere cementeret af muren gennem Berlin.

I Europa fandt Belgien, Holland og Luxembourg sammen i Benelux-samarbejdet i 1946. De nordiske lande diskuterede at indgå et nordisk forsvarsforbund, men det endte med at Danmark, Island og Norge gik med i NATO i 1949, mens Sverige og Finland valgte militær alliancefrihed.

Til gengæld for det mislykkede forsøg på forsvarssamarbejde blev de nordiske lande enige om at oprette Nordisk Råd som organ for parlamentarisk samarbejde i 1952. Finland blev dog først medlem i 1955.

I midten af Europa havde de seks tidligere stridende lande Frankrig, Tyskland, Italien, Belgien, Holland og Luxembourg i 1951 dannet Det Europæiske Kul- og Stålfællesskab. Med

Rom-traktaten blev den fra 1958 udbygget til Det Europæiske Økonomiske Fællesskab, EF, der i 1993 blev til den Europæiske Union, EU. Danmark sendte ansøgning om medlemskab i 1961 og Norge i 1962. Men da Frankrigs præsident de Gaulle nedlagde veto mod Storbritanniens medlemskab i 1963, gik udvidelsesprocessen i stå de næste ti år.

I 1969 og 1970 forhandlede de nordiske lande igen om at danne et eget fællesskab – denne gang på det økonomiske område. NORDEK blev dog skrinlagt i marts 1970, da det blev klart at Finland ikke ville undertegne aftalen. I stedet indledte Danmark og Norge forhandlinger om medlemskab af EF. Ved folkeafstemninger i 1972 var der flertal i Danmark for medlemskab, mens der i Norge var flertal imod.

Fra 1973-1995 var Danmark som eneste nordiske land med i EU, mens de fire øvrige lande var udenfor. For at fastholde og udvikle det nordiske samarbejde blev Nordisk Ministerråd etableret i 1971 som organ for regeringernes samarbejde. I 1975 dannedes yderligere Nordisk Investeringsbank, der yder lån til større projekter både i de nordiske lande og i stigende grad også udenfor.

Verden og ikke mindst Europa ændrede sig markant i november 1989, da Berlinmuren blev væltet og i august 1991, da Sovjetunionen kollapsede. Den Kolde krig ophørte. I Østersøområdet genopstod de tre baltiske lande som selvstændige stater. Østersørådet – eller CBSS – blev dannet i København i marts 1992 af udenrigsministrene fra de nordiske og baltiske stater, Rusland, Polen og Tyskland. Island blev medlem fra 1995. Parlamentarikerne i Østersøområdet samledes til den første fælles konference i Finland i januar 1991 – allerede før Sovjetunionens sammenbrud. Siden har der hvert år været parlamentariske Østersøkonferencer.

Yderligere er der i det nordligste Europa samarbejde omkring Barentshavet med deltagelse af Rusland og de nordiske lande. Endnu længere mod nord deltager USA, Canada, Rusland og de nordiske lande i Arktisk Råd.

I 1994 var der folkeafstemninger i Sverige, Finland og Norge om medlemskab af EU. De to førstnævnte lande stemte ja til medlemskab, mens der igen var flertal imod i Norge. Norge og Island har dog indgået EØS-aftalen om Europæisk Økonomisk Samarbejde med EU.

Med udvidelsen af EU til 25 medlemslande fra 2004 ændrer det politiske Europakort sig igen. De tre baltiske lande og Polen er samtidig blevet medlemmer af NATO. Hvordan fremtidens samarbejde vil blive i Nordeuropa er til livlig debat. Norden er ved at finde sin nye rolle i dette samarbejde.

+18°

KORO
TALVEN

Norden och det utvidgade EU

Vad är det som kan få oss att känna oss som européer? Finns det en europeisk identitet? Den finns inte i språket, inte i religionen, inte i näringarna, inte i kulturen. Europa är mångkulturellt. Europa präglas av mångfald och komplexitet. Det är i mångfalden som enheten finns – en paradox. Identiteten finns kanske i Europatanken – själva idén om ett samhället Europa, ett fredens Europa, ett Europa som hyser en ambition att utvecklas i samförstånd i riktning mot frihet och välbefinnande.

Är det självklart att människorna i detta som kallas Europa primärt kommer att uppfatta sig som européer, att de upplever en europeisk identitet? 2004 utvidgades EU med tio nya medlemmar. Kommer samhörigheten mellan folk och nationer och medborgare inom detta Europa därmed att stärkas?

Journalisten Lisa Irenius har i ett par tidningsartiklar i den svenska dagstidningen *Dagens Nyheter* beskrivit det nya Europa som en enda stor stad där förändring och förnyelse är de specifika särdragen. Den ökade rörligheten av kapital, tjänster, produkter och människor, gränslösheten, harmoniseringen av lagar och regler – allt bidrar till förändring och förnyelse, en unik möjlighet till nytänkande. »Om Europa betraktas som en enda stor stad känns det mer förståeligt att dess gränser hela tiden flyttar sig och att där finns flera olika centrum. Spontanitet, oförutsägbarhet och snabba rörelser blir naturliga inslag i vardagen«, skriver Lisa Irenius.

»Förhoppningsvis kommer Europa också att förknippas med mångfald, tolerans och valmöjligheter.«

Geografiskt är Europa en världsdel utan exakta naturliga gränser. Avgränsningen mot Asien är Uralbergen. Gränsen söderut är Medelhavet som under antik tid var ett innanhav som band samman det romerska rikets olika delar. Försöken att sammanfoga de delvis disparata delarna av Europa har varit många. Det rike som Karl den store blev kejsare över år 800 omfattade bara delar av det västkristna Europa med påven i Rom som centralgestalt. Både den katolska kyrkan och den medeltida tyskromerska kejsarmakten försökte i konkurrens med varandra vidga sina domäner. Napoleon gjorde tappra försök på slagfälten för att sammanfoga ett Europa under fransk dominans. Under 1900-talet försökte diktatoriska krafter att med våld tillkämpa sig överhögheten i Europa. Den europeiska historien är dock lika mycket en historia om splittring och söndring som misslyckade enhetssträvanden.

Europeisering och globalisering

Med Sovjetunionens fall har även den nordiska kartan fått ritas om. Våren 2004 inträdde de tre baltiska staterna samt Polen i den europeiska gemenskapen. Därmed har den europeiska gemenskapen berikats med länder som känner stark släktgemenskap med det traditionella

Norden. Vilka gemensamma intressen kan länderna »runt Östersjön« ha att bevaka inom den europeiska gemenskapen?

På en rad områden där de nordiska länderna strävat efter samarbete, finns en tradition att fullfölja. Bildandet av Nordiska Rådet 1952 manifesterade den vänskap och samhörighet som sedan lång tid präglat relationerna mellan Nordens folk – den kulturella samhörigheten, den geografiska närheten, den språkliga gemenskapen, den nordiska identiteten. Det finns inom Norden en värdegemenskap som framför allt yttrar sig i en tydlig strävan efter samförståndslösningar, till exempel när det gäller miljöproblem, jämställdhetsfrågor, den demokratiska processen, tryggheten och välfärden för alla medborgare.

Det nordiska samarbetet har en viktig funktion att fylla även i den framtida europeiska gemenskapen. Hur de nordiska länderna kommer att utnyttja denna möjlighet till gemensam påverkan inom den europeiska gemenskapen får dock framtiden utvisa.

Det unga medborgarskapet

Demokrati förutsätter aktiva insatser från medborgarna. Man kan inte förlita sig enbart på professionella politiker som har fått medborgarnas uppgift att ta ställning i olika politiska frågor. Demokrati förutsätter intresserade, informerade och aktiva samhällsmedborgare.

Hur är det med ungdomars intresse av att rösta i de allmänna valen? En svensk undersökning har visat att de flesta svenska 18-åringar värdesätter rätten att få rösta (92 %). En nästan lika stor majoritet (85 %) anser att en god samhällsmedborgare bör gå till valurnorna. Dock kunde undersökningen konstatera en viss skillnad mellan socioekonomiska grupper. De mer välbeställda visade en starkare röstbenägenhet.

Eurobarometrarna är opinionsundersökningar som regelbundet genomförs i Europas länder. I 1995 års undersökning bad man ungdomar i åldern 15–24 år redovisa om de var

nöjda med demokratin i sitt eget land. Ungdomarna i fyra av de fem nordiska länderna ligger högt på listan (Island var inte med i undersökningen). Danmark (90 %), Norge (89 %), Finland (78 %), Sverige (69 %). Motsvarande siffror för ungdomar i Sydeuropa ligger betydligt lägre: Frankrike (43 %), Grekland (39 %), Spanien (36 %) och Italien (26 %). Allmänt sett är ungdomars intresse för aktivt deltagande i politiken vikande. Det gäller inte enbart valdeltagandet utan även deras aktiva deltagande i den politiska processen och deras upplevelser av möjligheter till inflytande.

Skulle man kunna stimulera ungdomars intresse för politik genom att förändra den demokratiska processen, kanske sänka röstsåldern till 15 år?

Det finns en ambition inom den Europeiska Unionen att stärka demokratin genom att stimulera medborgarna att bli mer aktiva i den politiska debatten och den politiska processen – inte enbart nationellt utan även inom EU. Hur kan man stimulera och stärka ungdomars intresse för samhällsfrågor både nationellt och inom EU?

Den europeiska gemenskapen och demokratin

»Tillsammans blir vi starkare«, lyder slagordet i den europeiska enhetsprocessen. Men »enhetsverket« har en annan sida. De politiska organen inom varje nation får en ny och mera komplex roll. Deras direkta makt och inflytande över de lagar och regler som medborgarna har att följa blir mindre i motsvarande grad. Det talas ibland om ett demokratiunderskott.

Det är inte lätt att beskriva den politiska struktur som är under uppbyggnad i Europa just nu. För en del är det ett Europas Förenta Stater som är målet medan andra strävar efter ett mera mellanstatligt EU. Europa är än så länge ett slags lösare förbund av stater där var och en sköter sina egna angelägenheter i god demokratisk ordning men samtidigt samarbetar

med varandra inom vissa bestämda områden.

Medborgarna i de demokratiska länderna har bestämda uppfattningar om hur den politiska processen ska se ut. I en demokrati som spänner över nationsgränserna fungerar inte processen på samma sätt. Subsidiaritetsprincipen framhålls som grundläggande i den europeiska politiska processen. Den innebär att besluten ska fattas så nära medborgarna som det är möjligt och på så låg politisk nivå som det går. Men vissa för alla medlemsländerna bindande beslut måste av naturliga skäl fattas gemensamt på ett europeiskt plan – med majoritet.

En fråga som är under ständig debatt är huruvida de stora länderna kommer att dominera de mindre. Samtidigt är alla medvetna om att gränslösa problem som gäller till exempel miljöförstöring, internationell kriminalitet, valutaspekulation och terrorism måste lösas i samförstånd – över gränserna – genom majoritetsbeslut. Vinsten är att gränslösa problem får en lösning, något som varje land för sig inte mäktar med. Förutsättningen för att medborgarna ska acceptera sådana beslut som legitima är att de kan accepteras som »goda och kloka« beslut. Medborgarna i medlemsländerna blir direkt bundna av besluten som fattas i EU:s Ministerråd.

Många medborgare känner att deras inflytande över besluten inom EU är begränsat. Europaparlamentet som väljs direkt av medlemmarna i hela EU, får emellertid ett ökat inflytande. Samtidigt erbjuds man som EU-medborgare en större politisk mångfald genom att vi tillåts delta i den demokratiska processen både på lokal, nationell och europeisk nivå. Frågan är i vad mån vi som enskilda medborgare är beredda att anta utmaningen – att vilja aktivt delta i den politiska debatten för att söka rationella lösningar på gemensamma politiska problem.

Regeringarna har ett stort ansvar för att de frågor som ska behandlas inom EU lyfts fram i ljuset till politisk debatt i ett skede då det fortfarande är möjligt att påverka dem. Säkert är att

det framdeles inte är bara sakfrågorna som blir föremål för debatt utan även vem som ska fatta besluten – kommunen, de nationella politiska organen, EU eller internationella organisationer, som till exempel Förenta Nationerna.

I ett EU där antalet medlemmar har vuxit till 25 blir den politiska processen inte mindre komplex än tidigare. Maktfördelningen mellan de politiska organen förändras också med den nya grundlagen. EU-parlamentet får allt större inflytande. De tio nya länderna i gemenskapen kan i vissa fall bli tungan på vågen. EU är en möjlighet för Europas länder till fruktbart samarbete. Hur detta samarbete kommer att se ut i praktiken går inte att i detalj förutse.

Hur ska de nordiska länderna förhålla sig till detta? Kan det nordiska samarbetet vara till nytta också framöver? De baltiska staterna är uppenbarligen intresserade av ett tätare samarbete med de nordiska länderna, och ett är i alla fall säkert: I det nya Europa byggs det allianser.

Fyra perspektiv på Nordens närområden i öst

Finland har delvis en annan historia än de övriga nordiska länderna. Här följer ett historiskt, ett kulturellt, ett ekonomiskt och ett futurologiskt perspektiv på de stora förändringar som skett i Skandinavien relationer österut ur finsk synvinkel. På en resa genom tid och rum får vi ett intryck av ländernas ödesgemenskap kring Östersjön. I och med Sovjetunionens sammanbrott och de baltiska ländernas frigörelse och anslutning till Nato och EU har det i dag uppstått såväl nya problem som nya möjligheter till samarbete i österled.

En modern svensk, finne, dansk, norrman eller isländare lever ofta så intensivt i nuet, att han eller hon glömmet viktiga historiska perspektiv i österled. Finland, de baltiska länderna och till och med det gamla Ryssland har i forna dagar utgjort viktiga skandinaviska mål.

Det var inte bara vikingarna, som seglade i Österled och grundade handelsplatser vid kusterna och längs de stora ryska floderna. Eller att den danske härskaren Valdemar Sejr 1219 försökte kristna livländarna och enligt sägnen såg Dannebrog sänka sig från himlen. Svenskarnas korståg till Finland var en utvidgning av medeltidens europeiska stormakts, den romersk-katolska kyrkans »nordliga dimension«. Samtidigt koloniserade svenska bönder och fiskare Finlands bördiga kuster som höjde sig ur havet. De följdes i spåren i flera sekler av svenska präster, adelsmän och tjänstemän, vars ättlingar på

1800-talet byggde upp den nationella kulturen i Finland.

Våra dagars EU-integration österut ter sig mindre unik om vi erinrar oss de tysk-danska riddarordnarna och köpmännen (Hansan) som under medeltiden lade under sig herraväldet över Östersjön. De ersattes av den svenska stormakten, som i tävlan med det framväxande Tsarryssland erövrade Ingermanland, Estland och största delen av Lettland. Spåren av dessa gamla krigs-, handels- och kulturvågor som sköljt över Östersjöns östra kustområden ser vi ännu i dag i de gamla städerna i Tallinn och Riga, i gamla herrgårdar och i folkkulturen på landsbygden i Finland och Estland, och framför allt i kyrkorna och universiteten där.

Vågorna har också gått i andra riktningen. Karelen och Ingermanland stod under ett öst-romerskt-ortodoxt-slaviskt inflytande redan innan tyskarna, danskarna och svenskarna med svärdsmission införde den västkatolska läran. Uspenskij-katedralen i Helsingfors påminner om att ortodoxin fortfarande är statsreligion i Finland med samma privilegier och skyldigheter som den evangelisk-lutherska kyrkan.

En sjungande kedja

När det baltiska folket hösten 1989 bildade en sjungande kedja längs den baltiska kusten för att demonstrativt bryta sönder det sovjetiska

oket, utgjorde det kulmen av en kulturtradition, av en sångfesttradition. Den började i Riga och Tallinn på 1860- och 1870-talet, fortplantade sig till Finland och kom där att utgöra en väsentlig andlig kraft i både den finska nationalismen och den finlandssvenska samlingsrörelsen kring sekelskiftet 1900. Den glöden lever fortfarande.

De ryska och estniska inflytelserna på finsk litteratur och finskt dräktskick (och vice versa) har likaså varit betydande. De som studerat finska vet att finskan innehåller ett betydande antal germanska, baltiska och slaviska lånord på centrala domäner och att estniskan tagit starka intryck av tyskan och svenskan. De tiotusentals exilesterna i Sverige och andra länder har å sin sida fört med sig delar av en kultur och sedvänjor, som delvis assimilerats men som de gamla inte glömt.

Enorma inkomstklyftor

Moderna nordbor är ibland så förblindade av krigen, maktblocken och de europeiska integrationssträvandena under 1900-talet, att man glömmet de bistra ekonomiska realiteter som revolutionerat och drivit fram utvecklingen i våra närområden.

När de ryska socialisterna med Lenin och Trotskij i spetsen frammanade revolutionen i Ryssland 1917 var det inte i första hand med maktspråk de talade till folket, utan med den retoriska devisen »fred och bröd«. Det ryska folket och soldaterna i tsarens arméer var så utarmade och dödströtta, att det nya systemet kom som på beställning. När detta system i sin tur började knaka i fogarna, var det inte bara för »glasnost«, kravet på demokrati och »öppenhet«, utan också för »perestrojka«: för nödvändigheten av att »strukturera om« ekonomin. Det blev helt enkelt oundvikligt att ge plats för privata initiativ och fria marknadskrafter.

Ännu flera år efter det andra världskriget, i början på 1950-talet, var det mesta i Finland ransonerat. Dagligvarorna köptes med klipp-

kuponger och stora exilfamiljer på sex till tio personer trängdes i avdelta lägenheter på femtio kvadratmeter i städerna eller i lillstugor på landet. Kaffe- och klädpaketen från Sverige och Amerika var efterlängtd post.

Lika svårt har vi i dag, femtio år senare, att föreställa oss misären i det ryska, karelska eller estniska förstadskvarteret eller på landsbygden. Vi har också svårt att föreställa oss de enorma inkomstklyftor som följt de frigjorda marknadskrafterna i spåren. Ett färskt exempel på ekonomiska klyftor: Enaresamiska renskötare klagar över hur den statligt uppbackade skogsindustrin *tar kål* på deras sista renbetesmarker på fjällslutningarna i Ivalotrakten. Sådant tal är heller inte främmande på andra håll i Finland, eller i norra Sverige och Norge, för många jordbrukare och fiskare som hittills överlevt tack vare EU-stöd och nationella stöd. Ändå ger dessa välfärdskrämpor bara en blek aning om de svårigheter de estniska, lettiska och litauiska lantbrukspolitikerna har fått kämpa med under hela 1990-talet och i ännu större skala måste kämpa med inför den europeiska integrationen.

Redan före Sovjetunionens sönderfall var den finska skogsindustrin kring Saimen rätt beroende av virke från ryska Karelen. Ett faktum som de internationella miljöorganisationerna har huggit tänderna i med samma frenesi som i valfångsten i norra Atlanten, i pälsdjursodlingen i Österbotten eller i användningen av råttor som försöksdjur i medicinsk forskning. De svenska och finska företagen förlorade visserligen mot italienarna i en offerttävling om saneringen av gatorna i S:t Petersburg, men de är i stället starkt närvarande i nybyggande och byggnadssanering både där och i de baltiska huvudstäderna. Nordiska investeringsbanken har haft en stor roll i investeringarna på 1990-talet i Estland och Lettland. Danskarna har varit med och rustat upp trafiken och byggnaderna i Riga och Vilnius. Den norska oljan och den svenska vattenkraften tävlar med rysk jordgas och atomkraftverken om energimarknaderna i Norden. De baltiska ländernas självständighet

har öppnat både deras huvudstäder och de gamla kustorterna och kurorterna för en livlig turism och fastighetsköp från Finland, Sverige och Danmark.

De baltiska högskolorna erbjuder en relativt högtstående utbildning, som med det billiga uppehållet lockar en del finska och skandinaviska studerande, samtidigt som nordiska läroanstalter erbjuder både stipendie- och utbytesplatser åt baltiska ungdomar.

Det nya samarbetet kring Östersjön

I forna dagar var Östersjön och dess vikar tysk-danska och svenska innanhav med betydande transportleder för förnödenheter av allahanda slag, allt från inhemsk ved och tjära till tyger och kryddor från fjärran länder. Ekonomiska och kulturella innovationer spred sig norrut längs de svenska, baltiska och finska kusterna.

I dag transporterar stora tankfartyg olja. Det allt överskuggande hot som vi och följande generationer måste hantera är den miljöförstöring som Nordens lika väl som Sovjetryss-

lands, Polens och Tysklands industrier och intensiva jordbruk lyckats skapa längs kusterna under generationer.

En annan framtidsfråga är hur den ökade rörligheten mellan de baltiska länderna och Norden kommer att påverkas av de baltiska ländernas medlemskap i EU. De nordiska länderna var de första som erkände de baltiska staternas självständighet – Island var allra först. Kan den goda relationen mellan de baltiska länderna och Norden upprätthållas och fördjupas?

Vilka allmänna insikter i ländernas näringsliv, historia och kultur krävs det och vilka språkkunskaper kräver det nya samarbetet kring Östersjön? Är det orealistiskt att sträva efter bättre ömsesidiga kunskaper i de nordiska och baltiska språken? På Finland ställer närheten till Ryssland, särskilt till S:t Petersburg, särskilda krav, bland annat därför att inflyttningen av rysktalande personer hela tiden ökar. De ryska minoriteternas behov och språkraven på dem i de baltiska länderna är känsliga frågor, som kräver stor takt och hänsyn också från de nordiska ländernas sida.

At overkomme det umulige

Om Vestnorden og dets naboer

Når områder med en lille befolkning har fælles interesser at varetage, er det af stor betydning at samarbejde. Sådan kan man overkomme det umulige når viljen blot er til stede.

Vestnorden – Island, Færøerne og Grønland – lever i høj grad af fiskeri. Bebyggelsen er spredt, og klimaet ganske koldt. Atlanterhavet forbinder Vestnorden med naboerne på De Britiske Øer og i Nordøstcanada. Både Vestnordens indbyggere og folk i nabolandene har vitale interesser i naturressourcerne i det fælles hav. Det er en udfordring at udnytte naturressourcerne på en fornuftig og bæredygtig måde.

En af konklusionerne på FN's topmøde i Johannesburg i 2002 var at man burde forøge det regionale samarbejde med det mål at holde verdenshavene rene. Et frugtbart regionalt samarbejde i Nordatlanten vil gøre det nemmere at opnå FN's mål om at sikre bæredygtig udnyttelse af fiskebestandene inden år 2015.

Til trods for at Island, Færøerne, Grønland og Norges kystegne konkurrerer på det internationale marked, har disse lande og områder mange fællesinteresser når det gælder fisk. Det samme gælder naboerne i Skotland, i Irland og på Canadas nordøstlige kyst.

Nordatlanten er et af de reneste og rigeste havområder i verden. Den fisk der fanges, er en eftertragtet vare overalt i Europa. Det er derfor et særlig prioriteret mål for det vestnordiske område og dets naboer at opretholde gode

vækstbetingelser på de fælles fiskebanker og gøre dem endnu bedre for at opretholde de nordatlantiske fiskebestandes positive omdømme. Fangstredskaberne har i mange år været omdiskuterede, og Nordisk Ministerråd har bevilget penge til at udvikle fangstredskaber som kun fanger de arter der fiskes efter. Målet er at udnyttelsen af havets ressourcer bliver bæredygtig.

Beskyttelse af hav og miljø har ingen landegrænser og afhænger helt af en aktiv indsats regionalt og internationalt. Politikerne i Vest-

norden føler det som en pligt til stadighed at sætte beskyttelse af havet på den politiske dagsorden i Norden. Landene er afhængige af havets ressourcer og driver samtidig hver for sig selvstændig fiskeripolitik med forskellig fiskeriforvaltning. Den rene Nordatlant er en enorm ressource som giver hele Norden en særstilling og fælles styrke.

De klimatiske forandringer i de arktiske områder viser at beskyttelsen af det sårbare miljø i nord er en vedvarende kamp. Den voksende olietransport i de nordlige have er et andet aktuelt eksempel på at der er brug for en fælles indsats. Med tættere forbindelser til de nordatlantiske naboer får Norden en bedre platform til at møde fremtidens udfordringer.

Godt naboskab

Norden som region har behov for gode relationer til sine naboer. Et bevis herpå er det frugtbare samarbejde med Nordens naboer i øst siden 1991. Nordisk Ministerråds program for

samarbejde i de arktiske områder viser på samme måde vigtigheden af gode relationer med naboerne i nord. Når det gælder relationerne mod syd, afspejles de blandt andet i den rolle som Nordisk Ministerråd spiller som EU's partner i handlingsplanen for den Nordlige dimension. Som Nordens udvigspost mod vest er de vestnordiske lande i en god position til at slutte denne cirkel af nordisk nærområdesamarbejde. Derfor bliver der nu udformet en nabolitik også mod vest. Hensigten er ikke at stille øst og vest op mod hinanden i det nordiske samarbejde, tværtimod. Målet er en balance med fælles interesser for øje.

I en rapport om Vestnorden i det nordiske samarbejde kan man finde oplysninger om det vestnordiske regionale samarbejde og forslag til, hvordan det bedst kan styrkes og udvides i fremtiden. Rapporten opfordrer netop til at Norden indgår i et tættere samarbejde med Vestnordens nærmeste naboer fordi Nordatlantens problemer angår alle indbyggere på den nordlige halvkugle. Konklusionen er at det

er en fællesnordisk interesse – en såkaldt »win-win situation« – at forbedre det nordiske samarbejde i Vestnorden og med Vestnordens naboer.

Vækst i Vestnorden

Velstanden er vokset kraftigt i Vestnorden siden midten af 1990'erne. Samtidig vokser folketallet stærkt i de vestnordiske lande og områder. Det viser tal fra Nordisk Statistisk Årbog 2003.

Specielt på Færøerne og Island har man oplevet en stærk økonomisk vækst de sidste syv år. Mens bruttonationalproduktet (BNP) siden 1995 kun er vokset med cirka 18 procent i Danmark og godt 20 procent i Sverige, har væksten i samme periode været på 30 procent på Island. På Færøerne har væksten været på hele 50 procent efter en dramatisk krise i begyndelsen af 1990'erne. I Norge og på Grønland har væksten været på 22-23 procent, hvilket dog stadig er mere end væksten i Danmark og Sverige. Undtagelsen i Østnorden er Finland, som har oplevet en økonomisk vækst af næsten samme størrelse som Island, nemlig 29,4 procent.

De to rigeste lande i Norden målt ved befolkningens gennemsnitlige indkomst (BNP pr indbygger) er Norge og Island. Opgjort på samme måde er de to »fattigste« nordiske lande Sverige og Finland, begge i Østnorden.

Kulturel rigdom

Økonomisk vækst er ikke alt. Kulturel rigdom har også stor betydning. De vestnordiske lande har hver især et frodigt kulturliv. Kulturelle strømninger spredt sig fra land til land, og i et mere grænseløst Norden rejser ikke mindst unge. En islandsk gruppe, der har fået næsten samme internationale opmærksomhed som Bjørk, er Sigur Rós. De fire musikere er inspireret af gammel folkemusik.

På samme måde kan gamle sagaer være inspirerende for nutidens forfattere. Island prioriterer indenfor det nordiske kultursamarbejde, at der gøres mere for at udnytte den rigdom der

ligger i Nordens oldlitteratur. Udgangspunktet er at denne fundamentale del af den nordiske kulturarv kunne blive en energikilde for moderne kultur. Her er det især værd at nævne den nordiske mytologi der for eksempel er blevet gengivet på en fællesnordisk frimærkeserie.

På nordisk plan er støtte til kulturlivet højt prioriteret. En femtedel af Nordisk Ministerråds budget går til kulturområdet. Der er kulturinstitutioner i hele Norden som *Nordiskt institut för samtidskonst*, NIFCA, i Finland, *Nordisk Center for Scenekunst*, NordScen, i Danmark og *Nordisk Kunstnarsenter* i Dalsåsen i Norge.

I Vestnorden driver Nordisk Ministerråd tre kulturcentre: Nordens Hus i Reykjavík, Nordens Hus i Tórshavn på Færøerne og Nordens Institut i Grønland, NAPA, i Nuuk. Her holdes seminarer og udstillinger, og der findes rigtige biblioteker med opdaterede oplysninger om nordisk samarbejde. Den nævnte rapport, *Vestnorden i det nordiske samarbejde*, anbefaler en styrket rolle for Norden-husene med at koordinere kultursamarbejdet i regionen.

Der er allerede eksempler på samarbejde der har givet opmærksomhed også i andre dele af verden. Flere vandreudstillinger er blevet skabt med det formål at give større indblik i Vestnordens kultur og historie. Vikingeudstillingen *Vikings – The North Atlantic Saga* blev første gang sat op i New York sommeren 2000. Den turnerede derefter vidt omkring i USA og Canada og blev set af millioner mennesker. Udstillingen *Hunters of the North* er et andet eksempel. Den giver indblik i fiskeriets udvikling og historie på Island og Færøerne og i Grønland. Udstillingen blev første gang sat op i Nordens Hus i Reykjavík i 2002 og har siden besøgt en række lande.

REIS I NORDEN!

Kanskje du er en av dem som har lyst til å besøke et annet nordisk land gjennom skolesamarbeidet, eller kanskje du ønsker å ta en sommerjobb. I mange år har ungdommer, elever, studenter og lærere i Norden kunnet dra på studiebesøk til et av de andre nordiske landene. Dette har vært mulig gjennom *Nordplus Junior*-programmet, som stadig flere deltar i.

Målgruppen for *Nordplus Junior* er elever i grunnskolen, elever og lærlinger innenfor de 16-19-åriges utdanning, og lærere i grunnskolen, videregående opplæring (gymnasiale skoler, ervervsskoler), og tilsvarende skoler.

Læs mer: <http://www.nordskol.org/>

SAGT OM NORDPLUS:

»*Nordplus gir mulighet til å bo hos, og bli kjent med mennesker i andre nordiske land. Det er veldig spennende.*«

»*Vi lærte om forskjeller og likheter mellom landene, og ble dermed bevisst om vår egen styrke.*«

Sommerjobb for deg i Norden

Nordjobb har eksistert siden 1985, og har siden den gang skaffet ca 15.000 nordiske ungdommer sommerjobb. Gjennom *Nordjobb* kan du få sommerjobb i et selvstyrende område, eller i et annet nordisk land enn ditt eget hjemland. Er du mellom 18 og 26 år, kan du søke sommerjobb. *Nordjobb* skaffer deg bolig, men du må betale husleie.

Du får lønn etter gjeldende tariff, og betaler skatt til det land du jobber i. På hvert *Nordjobb*-sted er det en fritidsleder, som hjelper deg med praktiske ting, og viser hvor du skal bo og hvor du skal arbeide.

Læs mer: <http://www.nordjobb.net>

NORDEN I TAL

Det nordiske samarbejde i Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd finder sted såvel mellem de fem nordiske lande Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige som med de selvstyrende områder Færøerne, Grønland og Åland. Færøerne og Grønland er en del af kongeriget Danmark, mens Åland er en del af republikken Finland.

DANMARK

Areal totalt: 43.376 km²
 Højeste punkt: Yding Skovhøj – 172,5 m
 Befolkning 1. januar 2004: 5.397.640 indbyggere
 Befolkning pr. km²: 124,91 indbyggere
 Hovedstad (inkl. forstæder) København: 1.756.648 indbyggere
 Styreform: Konstitutionelt monarki
 Medlem af EU: Fra 1. januar 1973

FÆRØERNE

Areal totalt: 1.399 km²
 Højeste punkt: Slættaratindur – 882 m
 Befolkning 1. januar 2004: 48.323 indbyggere
 Befolkning pr. km²: 34,1 indbyggere
 Hovedstad (region) Tórshavn: 18.539 indbyggere
 Styreform: Hjemmestyre indenfor kongeriget Danmark
 Medlem af EU: Nej

GRØNLAND

Areal totalt: 2.166.086 km²
 Isfrit areal: 410.449 km²
 Højeste punkt: Gunnbjørns Fjeld – 3.700 m
 Befolkning 1. januar 2004: 56.854 indbyggere
 Befolkning pr. km² isfrit areal: 0,14 indbyggere
 Hovedstad: Nuuk 14.265 indbyggere
 Styreform: Hjemmestyre indenfor kongeriget Danmark
 Medlem af EU: Nej

FINLAND

Areal totalt: 338.145 km²
 Højeste punkt: Halti, Halditjåkko (Haldefjäll) – 1.328 m
 Befolkning 1. januar 2004: 5.219.732 indbyggere
 Befolkning pr. km²: 17,1 indbyggere
 Hovedstad (inkl. forstæder) Helsingfors: 976.222 indbyggere
 Styreform: Republik
 Medlem af EU: Fra 1. januar 1995

ÅLAND

Areal totalt: 1.552 km²
 Højeste punkt: Orrdalsklint – 129 m
 Befolkning 1. januar 2004: 26.347 indbyggere
 Befolkning pr. km² landareal: 17,2 indbyggere
 Hovedstad Mariehamn: 10.632 indbyggere
 Styreform: Hjemmestyre indenfor Republikken Finland
 Medlem af EU: Fra 1. januar 1995
 (ikke med i EU's skatteunion)

ISLAND

Areal totalt: 103.300 km²
 Højeste punkt: Hvannadalshnúkur – 2.111 m
 Befolkning 1. januar 2004: 290.570 indbyggere
 Befolkning pr. km² landareal: 2,8 indbyggere
 Hovedstad (inkl. forstæder) Reykjavík: 181.925 indbyggere
 Styreform: Republik
 Medlem af EU: Nej, medlem af EØS fra 1. januar 1994

NORGE

Areal totalt: 323.758 km²
 Højeste punkt: Galdhøpiggen 2.469 m
 Befolkning 1. januar 2004: 4.577.457 indbyggere
 Befolkning pr. km²: 14,9 indbyggere
 Hovedstad (inkl. forstæder) Oslo: 1.010.504 indbyggere
 Styreform: Konstitutionelt monarki
 Medlem af EU: Nej, medlem af EØS fra 1. januar 1994

SVERIGE

Areal totalt: 450.295 km²
 Højeste punkt: Kebnekaise – 2.111 m
 Befolkning 1. januar 2004: 8.975.670 indbyggere
 Befolkning pr. km²: 21,8 indbyggere
 Hovedstad (inkl. forstæder) Stockholm: 1.693.946 indbyggere
 Styreform: Konstitutionelt monarki
 Medlem af EU: Fra 1. januar 1995

FÅ MERE AT VIDE OM NORDEN

Nordisk Råd og Nordisk Ministerråd udgiver en række publikationer, der kan være nyttige i undervisningen. For eksempel den årlige publikation *Nordisk statistisk årsbok* med fakta, hvor forholdene i de nordiske lande på en lang række områder kan sammenlignes.

På hjemmesiden www.norden.org er der baggrundsinformation om alle dele af det nordiske samarbejde. Her er også mange publikationer om mere fagspecifikke emner publiceret i pdf-udgaver.

Sektionen www.norden.org/unginorden er særligt rettet til unge. Her er der mere stof med tilknytning til *Norden har noe å bidra med*. Eksempelvis et link om videofilmen »I samme båd«, der handler om en gruppe unge fra alle de nordiske lande, der drog på togt med et vikingskib.

På Nordisk Skolenet er der også mere stof med tilknytning til *Norden har noe å bidra med*, samt mange andre ideer til undervisningen i de nordiske skoler – <http://www.nordskol.org>